دار الفنون

الهيات فاكولته سي مجموعه سي

darulfunun ilahiyat

Cilt Volume **30** **'Fuat Sezgin' Özel Sayısı** Special Issue 'Fuat Sezgin'
Yıl Year **2019**
e-ISSN 2651-5083

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

darulfunun ilahiyat
Cilt/Volume: 30 • 'Fuat Sezgin' Özel Sayısı/Special Issue 'Fuat Sezgin' • 2019
e-ISSN: 2651-5083 • DOI: 10.26650/di

darulfunun ilahiyat İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin uluslararası ve hakemli dergisidir.
Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/larına aittir.
darulfunun ilahiyat is the peer-reviewed, international journal of the Istanbul University Faculty of Theology. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Dergi Hakkında/About the Journal
Eski Adı/Former Name
Darülfunûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası (1925-1933)
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (1999- 2017)
ISSN: 1303-5746 Son Sayı/Latest Issue Aralık 2017 - Sayı 37

Yeni Adı/New Name
darulfunun ilahiyat (Haziran 2018 -)
ISSN: 2630-6069 • e-ISSN: 2651-5083

Yayın Sahibi/Owner
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yayın Sahibi Temsilcisi /Owner's Representative
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Mürteza Bedir

Sorumlu Müdür/Responsible Director
Mahmut Salihoğlu

YAYIN KURULU/EDITORIAL MANAGEMENT
Baş Editor/Editor-in-Chief
Ayşe Zişan Furat, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Misafir Editör/Guest Editor
Ahmet Hamdi Furat, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Misafir Editör Yardımcısı/Guest Editor Assistant
Hasan Umut, McGill Üniversitesi, Kanada

Yardımcı Editörler/Associate Editors
Adem Arıkan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Ali Öztürk, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Halil İbrahim Hançabay, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Musa Alak, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Necmettin Kızılkaya, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Nilüfer Kalkan Yorulmaz, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Osman Sacid Arı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Veysel Kaya, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Muhammed İsa Yüksek, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ULUSLARARASI EDİTORYAL KURUL/INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD
Abdul Rahim Abu-Husayn, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan
Abdurrahman Atçıl, İstanbul Şehir Üniversitesi, Türkiye
Adnan Demircan, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Ahmed al-Shamsy, Chicago Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri
Ahmet Alibasic, Saraybosna Üniversitesi, Bosna-Hersek
Aydın Topaloğlu, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Ekrem Demirli, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Hayrettin Yücesoy, Washington Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri
Jonathan Brown, Georgetown Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri
Toseef Azid, Qassim Üniversitesi, Suudi Arabistan

Çeviri Editörleri/English Language Editors
Alan James Newson, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkiye
Elizabeth Mary Earl, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkiye

Yönetim Yeri/Head Office
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yayın Türü/Type of Publication
Yaygın Süreli Yayın/International Periodical

Yayın Dili/Language
Türkçe, Arapça ve İngilizce/Turkish, Arabic and English

Yayın Periyodu/Publishing Period
Altı ayda bir Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır/Biannual (June & December)

Tarandığı Endeksler/Indexed by
TUBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı/TUBITAK ULAKBIM Social and Human Sciences Database

Index Islamicus/Index Islamicus

SOBIAD Sosyal Bilimler Atıf Dizini/SOBIAD Social Sciences Citation Index

EBSCO Academic Search Complete/EBSCO Academic Search Complete

ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities and Social Sciences/ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities and Social Sciences

Yayıncı Kuruluş/Publishing Company
İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İletişim/Correspondence
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı
Dergi Yazı Kurulu Başkanlığı İskenderpaşa mh. Kavalalı sk. 34080 Fatih, İstanbul, Türkiye

Dergi Sekretaryası:
Ali Fikri Yavuz, Mustafa Celil Altuntaş
Hatice Kübra Kahya, Fatma Nur Şener

Telefon: +90 (212) 440-0000/27781
Fax : +90 (212) 532 62 07
Web: http://ilahiyatjournal.istanbul.edu.tr & http://dergipark.gov.tr/darulfunun
Elektronik posta: ilahiyat.editor@istanbul.edu.tr

İçindekiler Table of Contents

GİRİŞ MAKALESİ/INTRODUCTION ARTICLE

Fuat Sezgin'in İslam Araştırmaları Enstitüsü'ndeki Faaliyetleri (İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi'ndeki Bazı Belgeler)
Fuat Sezgin's Activities in Islamic Research Institut (Some Documents in Istanbul University Research Center for Islamic Studies) 1
Ahmet Hamdi Furat

MAKALELER/ARTICLES

Araştırma makalesi/Research article
Arap Dili Kaynaklarında Hadis Rivayetinin Yeri (Hicri İlk Üç Asır Örneği)
The Function of Hadīth Chains in the Arabic Language Sources (First Three Centuries of Islam) 19
Nilüfer Kalkan Yorulmaz

Araştırma makalesi/Research article
Fuat Sezgin'in GAS'ı Bağlamında Erken Dönem Kelam Literatürü Üzerine Bir İnceleme
A Review, in the Context of Fuat Sezgin, of the Early Period of Kalam Literature 37
Musa Sancak, AzizEnçakar

Araştırma makalesi/Research article
Fuat Sezgin'in Bedî' İlminin Doğuşu ile İlgili Görüşleri (Bedî' İlmi ile İlgili Bitirme Tezi Bağlamında)
Fuat Sezgin's Views on the Origins of Ilm al-Badi (In the context of his Dissertation on Ilm al-Badi) 67
Fatma Nur Şener

Araştırma makalesi/Research article
Fuat Sezgin'e Göre Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği
According to Fuat Sezgin, the Transition and Originality of Old Arabic Poetry 93
Musa Alak

Araştırma makalesi/Research article
Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Cerrahiyye-i İlhaniye Adlı Eserinde Fasd, Hacamat ve Sülük Tedavisi
Bloodletting, Cupping, and Leech Therapy in Sabuncuoğlu Şerefeddin's *Cerrāḥiyye-i İlkhāniyye* 129
Elif Gültekin

Araştırma makalesi/Research article
Tarihsel Bir Süreklilik Olarak "Türklerde Tebabet": Süheyl Ünver ve Tıp Tarihi Enstitüsü
As a Historical Continuity "Medicine of the Turks": Süheyl Ünver and the Institute of Medical History 151
Ali Erken

ARAŞTIRMA NOTU/NOTE

Araştırma notu/Research note
Fuat Sezgin'in Eserinde Tasavvuf Literatürü Hakkında Bir Değerlendirme veya Gecikmiş Bir Bilim Olarak Tasavvuf: Pratikten Teoriye Tasavvufun Çelişkisi.....171
Ekrem Demirli

Araştırma notu/Research note
GAS'ın Hadis Bölümü ile *Buhari'nin Kaynakları'*nın Karşılaştırmalı Bir Analizi.....181
Muhammed İkbal Aslan

Araştırma notu/Research note
Fuat Sezgin'ın GAS'ı Bağlamında Erken Dönem Tefsir Literatürü Hakkında Bir Değerlendirme (1- 5. Asır) 193
Muhammed İkbal Koyuncu

Araştırma notu/Research note
Ebu Ubeyde Ma'mer b. Müsenna ve *Mecâzü'l-Kur'ân* İsimli Eseri 205
Muhammet İkbal Çalış

Araştırma notu/Research note
Fuat Sezgin'in GAS'ı Bağlamında İslam Hukuku Lüteratürü Hakkında Bir İnceleme 213
Şaban Kütük

Araştırma notu/Research note
İtikâdî İslam Mezhepleri Tarihi Literatürüne Dair Araştırmalar Bağlamında *Geschichte des arabischen Schrifttums* / *GAS*'ın Kaynaklık Değeri ve Fonksiyonu 227
Kadir Gömbeyaz

SEMPOZYUM ÖZETLERİ/MEETING ABSTRACTS

Sempozyum Özeti/Meeting Abstract
Fuat Sezgin ve İslami İlimler Çalıştayı, 1 Kasım 2019 235
Ahmet Hamdi Furat

Sempozyum Özeti/Meeting Abstract
Uluslararası İslâm Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Sempozyumu 15-17 Şubat 2019 Diyarbakır 237
Sıracettin Aslan

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

darulfunun ilahiyat

darulfunun ilahiyat, 30, 'Fuat Sezgin' Özel Sayısı (2019): 93–127

DOI: 10.26650/di.2019.30.2.0044
http://ilahiyatjournal.istanbul.edu.tr

Başvuru: 11.11.2019
Kabul: 13.12.2019

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Fuat Sezgin'e Göre Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği

Musa Alak[1]

Öz

Arap edebiyatı tarihinde şâirler, *"Câhiliyyûn", "Muhadramûn", "Mütekaddimûn/İslâmiyyûn"* ve *"Müvelledûn/Muhdesûn"* olmak üzere dört tabakaya ayrılır. Bunlardan ilk iki tabakanın şiirleri, ittifakla bütün "dil ilimleri"nde -ve dolayısıyla pek çok hususta dil ilimlerine dayanan "din ilimleri"nde- şâhid/delil olarak kabul edilir. Bu "temel" mesabesindeki konumundan dolayı olsa gerek, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı müsteşrikler ve onların İslâm dünyasındaki takipçileri tarafından, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerin güvenilirliği konusunda olduğu gibi, eski Arap şiirinin (özellikle ilk iki tabakanın şiirlerinin) intikali ve orijinalliği konusunda da çeşitli iddialar ileri sürülerek birtakım şüpheler oluşturulmaya çalışılmıştır. Üzerinden çok zaman geçmeden konunun İslâm dünyasındaki uzmanları ve bazı müsteşrikler tarafından bu iddialar ele alınarak mesnedsizliği ortaya konmuş ve konuyla ilgili bir literatür meydana getirilmiştir. Fuat Sezgin de *Târîhu't-türâsi'l-Arabî* (Almanca aslı: *Geschichte des Arabischen Schrifttums* [*GAS*]) adlı eserinin şiire ayırdığı 2. cildinin 1. cüz'ündeki giriş bölümlerinde konuyu ele almış; 2. cüz'ünde ise 50/670 yılına kadarki dönemde yaşamış olan 282 şâiri çeşitli gruplara ayırarak tanıtmış ve şiirleriyle ilgili literatürü tespit etmiştir. Bu çalışmada önce, Fuat Sezgin'in bakışıyla, iddialar tespit edilerek cevapları verilecek; ardından konuyla ilgili literatürün küçük bir kronolojik listesi sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler
Câhiliyye, Sadru'l-İslâm, Şiir, Rivâyet, Şâhid, İstişhâd

According to Fuat Sezgin, the Transition and Originality of Old Arabic Poetry

Abstract

In the history of Arabic literature, poets are divided into four groups: *"Cahiliyyun", "Muhadramun", "Mutaqaddimun/Islamiyyun", "Muwalladun/Muhdasun"*. Poems of the first two groups are considered as evidence in all "language sciences", unanimously, and "religious sciences", which are based on linguistics in many aspects. Due to the above-mentioned position, since the second half of the nineteenth century, a number of suspicions have been sought by some orientalists and their followers in the Islamic world. They made various claims about the authenticity of the old Arabic poetry, as well as the reliability of the Qur'an and the hadiths. Shortly after, it was revealed by the experts in the Islamic world and some orientalists that the allegations were unfounded. And a relevant literature has been produced. Fuat Sezgin discussed the subject in Chapter 1 of Volume 2 of his book *Tārīh al-Turāth al-Arabī* (German original: *Geschichte des Arabischen Schrifttums [GAS]*). In the second Chapter, he introduced 282 poets who lived in the period up to 50/670, and divided them into various groups and determined the literature about his poems. In this study, first of all, with the view of Fuat Sezgin, the claims will be identified, and their answers will be given. Then, a small chronological list of relevant literature will be presented.

Keywords
Jahiliyya, Sadr al-Islam, Poem, Riwayat, Shahid, Istishad

1 **Sorumlu Yazar:** Musa Alak (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: musaalak@gmail.com ORCID: 0000-0001-6544-7450

Atıf: Alak, Musa. "Fuat Sezgin'e Göre Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği." *darulfunun ilahiyat,* 30, 'Fuat Sezgin' Özel Sayısı (2019): 93–127. https://doi.org/10.26650/di.2019.30.2.0044

©Yazarlar. İstanbul Üniversitesi tarafından Creative Commons Lisansı (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) kapsamında yayımlanmıştır.

Extended Summary

In the history of Arabic literature, poets are divided into four categories: 1- **Câhiliyyûn:** Poets who lived before Islam, such as **Imruulkays** (d. around 540) and **A'shâ** (d. 7/629?). 2- **Muhadramûn:** Poets who lived in both the pre-Islamic and Islamic period, such as **Lebîd** (d. 40/660 or 41/661) and **Hassân b. Sâbit** (d. 60/680?). 3- **Mutekaddimûn/ Islâmiyyûn:** Poets who lived in the first period of Islam, such as **Ferezdak** (d. 114/732?) and **Carîr** (d. 114/732?). 4- **Muvelledûn/Muhdesûn:** Poets who lived in the period between the previous era and present, such as **Bashshâr b. Burd** (d. 167/784) and **Ebû Nuvâs** (d. 198/813?). Of these, the poems of the first two categories are accepted as witness/evidence in all "linguistic sciences" and consequently in the "religious sciences," which, in many cases, are based upon the linguistic sciences.

Perhaps due to its position as the "foundation," following the second half of the 19th century, suspicion was tried to be created by making certain claims about the reliability of the Quran and the Hadith, as well as the transmission and the originality of ancient Arabic poetry (especially the poems from the first two eras) by some Orientalists and their followers among the Islamic world. Shortly after, the subject of this claim was handled by the experts in the Islamic world and Orientalists, and revealed to be baseless, and literature was created on the subject.

Fuat Sezgin, in the third introduction of the second volume, first part of his *Târîhu't-turâsi'l-Arabî* (Original in German: *Geschichte des Arabischen Schrifttums* [*GAS*]) has discussed the subjects of the transmission and the originality of the ancient Arabic poetry, as a response to the negative claims put forth, after summarizing the various positive and negative views put forth on the subject between the years of 1864-1956, summarized mostly in chronological order, under the title "*Transmission and originality of Jahiliyyah and Sadru'l-Islâm poetry*." 4. In the introduction, he analyzed the "*Research sources of Jahiliyya and Sadru'l-Islam poetry*" by separating the sources into six groups: a) Shâir Dîvân's, b) Qabîla dîvân's, c) Poetry books, d) Literature books, e) Bayit and Qıt'a journals and f) Tabakāt books. In the second part of this volume, he introduced 282 poets, who lived in the period up to the year of 50/670, by dividing them into various groups and identified the literature discussing their work.

The negative ones among the "views concerning the transmission and the originality of ancient Arabic poetry" that Fuat Sezgin alludes to in his introduction, while containing some minor differences, are essentially based upon the presupposition that "ancient Arabic poetry had, until the 2nd(8th) century, been transmitted only orally, not being put into writing", and has been stated in this simple comparison:

First Hypothesis: Ancient Arabic poetry was only transmitted orally.

Second Hypothesis: Information transmitted only orally cannot be trusted.

Conclusion: Ancient Arabic poetry is unreliable.

For such a claim/conclusion to be valid, of course, his hypotheses must be true.

Therefore, Fuat Sezgin responded to the first hypothesis by separating the "transmission of ancient Arabic poetry" into certain categories, displaying the fact that "ancient Arabic poetry was not only transmitted orally but on the contrary, writing was increasingly used even in the Jahiliyyah period;" and stated the conclusions he reached on the subject of "the originality of ancient Arabic poetry," thus completing the third introduction.

In this study, first of all, the views put forward about "the transmission and originality of ancient Arabic poetry" between 1864-1956 will be summarized in chronological order, in Fuat Sezgin's point of view; and then, the subject of "transmission and originality of ancient Arabic poetry," which Fuat Sezgin discussed as a response to negative claims put forth, will be conveyed as systematically as possible.

In the second part of the study, a small "chronological reading list" was prepared to help those who want to do their research on the subject of "transmission and originality of ancient Arabic poetry." The studies which Fuat Sezgin himself used were primarily added to the list. In addition, the literature before and after Fuat Sezgin, which can be accessed through other studies on the subject, was also added to the list.

Fuat Sezgin'e Göre Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği

Giriş

Arap edebiyatı tarihinde şâirler dört tabakaya ayrılır: 1- **Câhiliyyûn:** İslâm gelmeden önce yaşamış şâirler. **İmruülkays** (ö. 540 civarı)[1] ve **A'şâ** (ö. 7/629?)[2] gibi. 2- **Muhadramûn:** Hem Câhiliye hem de İslâm döneminde yaşamış şâirler. **Lebîd** (ö. 40/660 veya 41/661)[3] ve **Hassân b. Sâbit** (ö. 60/680?)[4] gibi. 3- **Mütekaddimûn/İslâmiyyûn:** İslâm'ın ilk döneminde yaşamış şâirler. **Ferezdak** (ö. 114/732?)[5] ve **Cerîr** (ö. 114/732?)[6] gibi. 4- **Müvelledûn/Muhdesûn:** Bir önceki tabakadan sonra

1 **İmruülkays:** Ebû Vehb (Ebü'l-Hâris/Ebû Zeyd) Hunduc b. Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr (497-545 civarı). Câhiliye devrinin tanınmış Arap şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm kāmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ' mine'l-Arab ve'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 2: 11-12; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kütübi'l-'Arabiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ty.), 1: 297; Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, Arapçaya çeviren: Mahmûd Fehmî Hicâzî vd. (Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991), 2-2: 27-33; Ahmet Savran, "İmruülkays b. Hucr," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 237-238.

2 **A'şâ:** Ebû Basîr Meymûn b. Kays b. Cendel el-Bekrî (ö. 7/629?). Câhiliye devri şairlerinden. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 341; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 949; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 40-46; Süleyman Tülücü, "A'şâ, Meymûn b. Kays," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 544-545.

3 **Lebîd:** Ebû Akîl Lebîd b. Rebîa b. Mâlik b. Ca'fer el-Âmirî el-Ca'ferî (ö. 40/660 veya 41/661). Câhiliye devrinde de yaşamış olan (muhadram) muallaka sahibi İslâm şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 240; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 674; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 33-36; Süleyman Tülücü, "Lebîd b. Rebîa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 121-122.

4 **Hassân b. Sâbit:** Ebü'l-Velîd (Ebû Abdirrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 60/680?). Hz. Peygamber'in şairi olarak tanınan sahabî. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 175-176; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 530; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 311-316; Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997),16: 399-402.

5 **Ferezdak:** Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa et-Temîmî (20-114/641-732?). Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biri. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 93; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 4: 65-66; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 72-79; Ali Şakir Ergin, "Ferezdak," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 373-375.

6 **Cerîr:** Ebû Harze Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (Huzeyfe) et-Temîmî (30-114/650-732?). Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biri. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 119; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 484; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 67-72; Zülfikar Tüccar, "Cerîr b. Atıyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 412-413.

günümüze kadar yaşayan şâirler. **Beşşâr b. Bürd** (ö. 167/784)[7] ve **Ebû Nüvâs** (ö. 198/813?)[8] gibi. Bunlardan ilk iki tabakanın şiirleri, ittifakla bütün "dil ilimleri"nde -ve dolayısıyla pek çok hususta dil ilimlerine dayanan "din ilimleri"nde- şâhid/delil olarak kabul edilir.[9]

Bu "temel" mesabesindeki konumundan dolayı olsa gerek, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı müsteşrikler ve onların İslâm dünyasındaki takipçileri tarafından, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerin güvenilirliği konusunda olduğu gibi, eski Arap şiirinin (özellikle ilk iki tabakanın şiirlerinin) intikali ve orijinalliği konusunda da çeşitli iddialar ileri sürülerek birtakım şüpheler oluşturulmaya çalışılmıştır. Üzerinden çok zaman geçmeden konunun İslâm dünyasındaki uzmanları ve bazı müsteşrikler tarafından bu iddialar ele alınarak mesnedsizliği ortaya konmuş ve konuyla ilgili bir literatür oluşturulmuştur.

Fuat Sezgin de *Târîhu't-türâsi'l-Arabî* (Almanca aslı: *Geschichte des Arabischen Schrifttums* [*GAS*])[10] adlı eserinin şiire ayırdığı 2. cildinin 1. cüz'ündeki 3. giriş bölümünde "*Câhiliye ve Sadru'l-İslâm şiirinin intikali ve orijinalliği*" konusunu ele almış,[11] 4. Giriş bölümünde "*Câhiliye ve Sadru'l-İslâm şiirini araştırma*

7 **Beşşâr b. Bürd:** Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd el-Ukaylî (77-167/699-784). Müvelled (muhdes) şairlerin ilki. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 52; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 426; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 227-231; Cemal Muhtar, "Beşşâr b. Bürd," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 8-9.

8 **Ebû Nüvâs:** Ebû Nüvâs el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî (ö. 198/813?). Abbâsîler'in ilk döneminde Arap şiirine yeni bir üslup getiren şair. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 225; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 596; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-4: 109-120; Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nüvâs," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 205-207.

9 Şâirlerin tabakaları ve şiirlerinin şâhid/delil değeri hakkında bilgi için bkz. Abdülkādir el-Bağdâdî, *Hızânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1418/1997), 1: 5-8; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973), 4-8; Nasuhi Ünal Karaaslan, "Şair," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 298-301; Musa Yıldız, "Tabakātü'ş-Şuarâ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 304-306.

10 Eser hakkında genel bilgi için bkz. İsmail Baliç, "Geschichte des Arabischen Schrifttums," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 37-38.

11 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, Arapçaya çeviren: Mahmûd Fehmî Hicâzî vd. (Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991) (Eserin Almanca aslının bu cildi **1975** yılında Leiden'de basılmıştır), 2-1: 27-48 ("Sâlisen: Şi'ru'l-Câhiliyye ve Sadri'l-İslâm rivâyetühû ve asâletühû"). Sezgin daha sonra bu bölümü özetleyerek başka bir çalışmasının içinde de neşretmiştir. Bkz. Sezgin, "eş-Şi'ru'l-Arabiyyü'l-kadîm beyne'l-asâleti ve'l-intihâl," *Muhâdarât fî târîhi'l-ulûmi'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye* (Frankfurt: Ma'hedü Târîhi'l-Ulûmi'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1404/1984), 159-166; Türkçe tercümesi: "Orijinallik ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri," çev. Hasan Taşdelen, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, no: 5 (1993): 311-316.

kaynakları"nı altı gruba ayırarak incelemiş;[12] 2. cüz'ünde ise 50/670 yılına kadarki dönemde yaşamış olan 282 şâiri çeşitli gruplara ayırarak tanıtmış ve şiirleriyle ilgili literatürü tespit etmiştir.[13]

Bu çalışmada önce, Fuat Sezgin'in bakışıyla, "eski Arap şiirinin intikali ve orijinalliği" ile ilgili iddialar tespit edilerek cevapları verilecek; ardından konuyla ilgili literatürün küçük bir kronolojik listesi sunulmaya çalışılacaktır.

Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği ile İlgili İddialar ve Fuat Sezgin'in Cevapları

Fuat Sezgin, "*Câhiliye ve Sadru'l-İslâm şiirinin intikali ve orijinalliği*"ne ayırdığı 3. giriş bölümünde,[14] hiçbir ara başlık koymadan, önce konuyla ilgili olarak 1864-1956 yılları arasında ileri sürülen olumlu-olumsuz görüşleri, büyük ölçüde kronolojik olarak özetlemiş;[15] sonra da olumsuz iddialara cevap olacak şekilde eski Arap şiirinin intikali[16] ve orijinalliği[17] konularını ele almıştır.

Biz de önce anılan yıllar arasında ileri sürülen görüşleri tam kronolojik hâle getirerek özetleyecek; sonra da Fuat Sezgin'in olumsuz iddialara cevap mâhiyetinde işlediği "eski Arap şiirinin intikali ve orijinalliği" konusunu, mümkün olduğunca sistemli hale getirerek aktaracağız.[18]

Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği ile İlgili Görüşlerin Kronolojisi

1864: Eski Arap şiirinin orijinalliği konusunu araştıran ilk Arap dili araştırmaları mütehassısı olduğu anlaşılan **Theodor Nöldeke** (1836-1930),[19] "Arap edebiyatını tedvin etme çalışmasının ancak I. (VII.) yüzyıl bittikten sonra başladığı" önkabulünden

12 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 49-163 ("Râbian: Mesâdiru'l-bahs fî şi'ri'l-Câhiliyye ve Sadri'l-İslâm").

13 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 3-357 (282 sayısına ilgili cüz'ün fihristi üzerinden yaptığımız sayım neticesinde ulaştık).

14 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 27-48 ("Sâlisen: Şi'ru'l-Câhiliyye ve Sadri'l-İslâm rivâyetühû ve asâletühû").

15 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 27-35.

16 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35-45.

17 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45-48.

18 Bu kısımda Fuat Sezgin'in dayandığı kaynaklar verilmeyecek; ikinci kısımda verilen kronolojik literatür listesi ile yetinilecektir.

19 **Theodor Nöldeke** (1836-1930): Alman şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1993), 595-598; Hilal Görgün, "Nöldeke, Theodor," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 217-218.

hareketle, bir kısmı erken dönem, bir kısmı da geç dönem eserlerinde zikredilen eski Arap şiirlerinin, önceleri bu işi meslek edinmiş bir âlimden/râvîden veya bir bedevîden sözlü olarak nakledildikten sonra yazıya aktarıldığını; bu şekilde bize ulaşan şiirlerin metinleri arasında pek çok farklılıklar bulunduğunu; uygun bir metod kullanıldığı takdirde o şiirlerin orijinal şekli hakkında az çok bir kanaat oluşturulabileceğini; fakat bu kanaatin genellikle "şâirin ibâresinin bu şekilde olması mümkün değildir" gibi olumsuz olacağını ileri sürdü.[20]

1872: Wilhelm Ahlwardt (1828-1909),[21] Câhiliye asırlarında uzun kasîdelerin tedvininde kesinlikle yazının kullanılmadığını; şâirler ile onların şiirlerinin toplanarak yazıya aktarılması arasında 150 veya daha fazla yıl bulunduğunu; dolayısıyla şiirlerin metinlerinin nesiller boyunca yapılan bu şifâhî rivâyet esnasında pek çok kasıtsız hatalara veya kasıtlı tahriflere maruz kaldığını iddia etti. Öte yandan 4-6 nesil boyunca eski Arap şiirini söylendiği şartlarla birlikte nakleden râvîlerin önemine de dikkat çekti; onlar olmasaydı eski Arap şiirinin -herkesin dilinde olan küçük bir kısmı hariç- yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, bundan dolayı II. (VIII.) yüzyılın ortalarında eski Arap şiiri mirasının toplanarak yazıya aktarılması konusunda büyük bir çabanın ortaya çıktığını belirtti. Sonuç itibariyle "günümüzde eski Arap şiiri diye bilinen şiirlerde doğru ile yalanın, gerçek ile sahtenin birbirinden ayırtedilemeyecek şekilde içiçe olduğu" kanaatine vardığını -cevabı belli bir soru şeklinde- ifade etti.[22]

1879: Sir William Muir (1819-1905),[23] Arapça kaynaklardan "şiir alanında yazının kullanıldığı"nı gösteren şâhidler/deliller topladı.[24]

1887: **Julius Wellhausen** (1844-1918),[25] kitabının ilk baskısında -görünüşe göre Nöldeke ile Ahlwardt'ı kastederek-, "O aşırı şert eleştirmenlerin iddia ettiği

20 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 27.

21 **Wilhelm Ahlwardt** (1828-1909): Arap dili ve edebiyatı üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan Alman müsteşriki. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 47-48; Hidayet Yavuz Nuhoğlu, "Ahlwardt, Wilhelm," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 28-29.

22 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 27-28.

23 **Sir William Muir** (1819-1905): İskoç asıllı İngiliz şarkiyatçısı ve İslâm tarihçisi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 578-579; Christine Woodhead, "Muir, Sir William," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 94.

24 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 28.

25 **Julius Wellhausen** (1844-1918): Alman teologu, Kitâb-ı Mukaddes uzmanı ve şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 408-410; Hilal Görgün, "Wellhausen, Julius," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 155-157.

gibi Arap şiirinin o kadar geç bir dönemde yazıya aktarıldığını farz etmenin zor olduğu"nu söyledi ve bu konuda *el-Eğânî*'den[26] bazı deliller zikretti.[27] (Ayrıca bkz. **1897**)

1892: **Ignaz Goldziher** (1850-1921),[28] Câhiliye şiiri mecmûalarının büyük ihtimalle Emevî hânedânı emîrlerinin etkisiyle şekillenmeye başladığını ileri sürdü ve Temîm [b. Übey] b. Mukbil'in (ö. 70/689'dan sonra)[29] bir beytine dayanarak "hiciv ve belki bazı başka tür şiirlerin o dönemde yazılı olarak yaygın olduğu" kanaatine vardı.[30] (Ayrıca bkz. **1897, 1908**)

1895: Georg Jacop (1862-1937),[31] Wellhausen'ı eleştirdi.[32] O, -başka amaçlarla değil- "bizzat şiir için şiir toplama faaliyetinin Emevîler döneminde başladığı"na kesin bir şekilde inanıyordu.[33]

1897: Julius Wellhausen (1844-1918), Jacop'un eleştirisi üzerine, kitabının 1. baskısında yer alan olumlu görüşlerini ve zikrettiği delilleri 2. baskıda kaldırdı.[34] (Ayrıca bkz. **1887**)

1897: Ignaz Goldziher (1850-1921), "kabîle dîvânları"na dair bir çalışmasında, "ilk Emevî halîfeleri döneminde yapılan şiir derleme faaliyetleri"ne dair yeni deliller ortaya koydu.[35] (Ayrıca bkz. **1892, 1908**)

---

26 ***el-Eğânî*:** Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî'nin (284-356/897-967) Emevî ve Abbâsî dönemlerinde yaşayan şarkıcı ve bestekârlarla bunların şarkı ve besteleri hakkında kaleme aldığı meşhur eseri. Yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 278; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 432-433; Hulûsi Kılıç, "Ebü'l-Ferec el-İsfahânî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 316-318.

27 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 29.

28 **Ignaz Goldziher** (1850-1921): Yahudi asıllı Macar şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 197-203; Mehmet S. Hatiboğlu-Tahsin Görgün, "Goldziher, Ignaz," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 102-111.

29 **Temîm b. Mukbil:** Ebû Ka'b Temîm b. Übey b. Mukbil b. Avf el-Aclânî el-Âmirî (ö. 70/689?). Muhadram şair. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 87; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 459; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 242-243; Tacettin Uzun, "Temîm b. Übey," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 422-423.

30 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 29.

31 **Georg Jacop** (1862-1937): Alman şarkiyatçı ve Türkolog. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 627-630; Klaus Kreiser, "Jacob, Georg," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 567-568.

32 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 29.

33 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 30.

34 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 29.

35 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 29.

1898: Carl Brockelmann (1868-1956),[36] "Arap yarımadasında yazının kullanımının, önceki araştırmacıların farz ettiklerinden daha eski asırlarda bilindiği"ni kabul etmekle birlikte, "bize ulaşan metinlerin yazıya aktarılması faaliyetinin ancak İslâm'ın ortaya çıkışından sonra başladığını; öncesinde ise eski şiirlerin sadece sözlü olarak nakledildiğini, bundan dolayı pek çok tehlikelere maruz kaldığını, zira bir milletin hâfızası ne kadar güçlü olursa olsun, bu gibi metinlerin elle tutulur zararlardan kurtulamayacağını" iddia etti.[37] (Ayrıca bkz. **1937, 1954**)

1905-1925: David Samuel Margoliouth (1858-1940),[38] net olmayan fikirler içeren bir çok araştırma yaptı. Bir yandan Câhiliye döneminde şiirin yazıya aktarılmasıyla ilgili haberlerden "eski Arap şiirinin yazıya aktarılmasının ve yazılı olarak rivâyet edilmesinin yaygın şeyler olduğu" sonucunu çıkarırken; diğer yandan "Kur'ân'ın, kendisinden önce yazılı edebî eserlerin bulunduğunu açık bir şekilde inkâr ettiğini, dolayısıyla Câhiliye şiiri olduğu iddiasıyla bize ulaşan şiirlere Kur'ân'ın ruhunun sirâyet etttiğini, gerçekte o şiirlerin geç dönemlerde ortaya çıktığını" ileri sürdü.[39]

1908: Ignaz Goldziher (1850-1921), son kanaat olarak, "Arap edebiyatında Kur'ân'dan önce hiçbir kitap bulunmadığını; putperest Arap şâirlerin şarkılarının kendi dönemlerinde birtakım antolojilerde toplanmadığını" iddia etti. Ona göre, evet Arap yarımadasında yazı tamamen meçhul bir şey değildi; pek çok kasîde, her zaman bizzat şâiri tarafından olmasa da, en azından râvîsi tarafından yazıya aktarılmıştı. Ama kasîdeler genellikle yazıya aktarılmayıp sözlü rivâyetle korunuyordu. Bu ise mîlâdî VI. asrın öncesinden kalan şiirlerin çok az olmasına ve o asırda söylenmiş şiirlerin de çoğunun kaybolmasına sebep oldu. Zira sanatsal uzun kasîdelerin uzun bir zaman boyunca sadece sözlü rivâyete dayanarak korunup sonraki nesillere aktarılmasının mümkün olması düşünülemezdi.[40] (Ayrıca bkz. **1892, 1897**)

---

36 **Carl Brockelmann** (1868-1956): İslâm kültür tarihine dair bio-bibliyografik eseriyle tanınan Alman şarkiyatçı ve Türkolog. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 98-105; Nuri Yüce, "Brockelmann, Carl," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 335-336.

37 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 30.

38 **David Samuel Margoliouth** (1858-1940): İngiliz şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 546; Kâmil Yaşaroğlu, "Margoliouth, David Samuel," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 53-54.

39 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 31.

40 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 29-30.

1917-18: Charles James Lyall (1845-1920),[41] mevcut malzemeyi derinlemesine araştırarak eski Arap şiirinin orijinalliğini savunan ilk araştırmacı oldu ve "bize ulaşan Câhiliye şiirinin büyük bölümünün I. (VII.) yüzyılın ilk yarısında yazıya aktarıldığı" kanaatine vardı.[42]

1922: Fritz Krenkow (1872-1952),[43] "şiir alanında yazı san'atının kullanımının genel olarak araştırmacıların zannettiğinden daha eski ve daha yaygın olduğu"nu ispat etmeye çalıştı ve "dilcilerin rivâyetlerinde ve oluşturdukları divanlarda yer alan eski şiirler arasındaki farklılıkların bir kısmının, şifâhî rivâyetten kaynaklanan farklılıklara değil, yazılı kaynaklardaki noktalama problemlerinden kaynaklanan tahriflere dayandığı"na dair deliller getirdi.[44]

1925: David Samuel Margoliouth (1858-1940). (bkz. **1905-1925**)

1926: Erich Braunlich (1892-1945),[45] eski Arap şiirininin orijinalliğini savunan bir başka isim oldu.[46] (Ayrıca bkz. **1937**)

1926: Tâhâ Hüseyin (1889-1973),[47] Margoliouth'un etkisinde kalarak *Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî* adlı eserini yayımladı. Bunun üzerine Mısır'da büyük bir tartışma başladı ve reddiye mâhiyetinde pek çok eser yazıldı.[48] (Ayrıca bkz. **1927**)

1927: Tâhâ Hüseyin (1889-1973), *Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî* adlı eserinin ikinci baskısını *Fi'l-Edebi'l-Câhilî* adıyla yaparak hem eserin hacmini iki katına çıkarttı hem de çok tenkit edilen bazı fikirlerinde değişikliğe gitti.[49] (Ayrıca bkz. **1926**)

---

41 **Charles James Lyall** (1845-1920): İngiliz şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 518-519; Zülfikar Tüccar, "Lyall, Carl," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 264.

42 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 31.

43 **Fritz Krenkow** (1872-1952): Alman asıllı İngiliz şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 473-474; Hidayet Yavuz Nuhoğlu, "Krenkow, Fritz," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 289-290.

44 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 32.

45 **Erich Braunlich** (1892-1945): Alman şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 106.

46 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 32.

47 **Tâhâ Hüseyin** (1889-1973): Mısırlı düşünür, edebiyatçı ve eleştirmen. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 231-232; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 16-17; Şükran Fazlıoğu, "Tâhâ Hüseyin," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 377-379.

48 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 31.

49 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 31.

1937: Erich Braunlich (1892-1945), eski Arap şiirinin intikali ve orijinalliği konusunda ulaştığı sonuçları şu şekilde özetledi: 1- Eski Arap şiiri, İslâm'dan önceki döneme aittir. Başlangıcı tam olarak bilinememektedir; ama bize ulaşan örneklerinin sanat açısından ileri bir aşamada olduğu görülmektedir. 2- Bize ulaşan eski Arap şiiri örnekleri, neredeyse Hz. Peygamber'den önceki 100 yılı geçmemektedir. 3- Müslüman âlimler İslâm'dan önce yaşayan şâirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. 4- Arap dilciler arasında hâkim olan görüş, geneli itibariyle onaylanmaya lâyıktır. Bununla birlikte ayrıntıları bir miktar şüpheyle karşılamamız gerekir.[50] (Ayrıca bkz. **1926**)

1937: Carl Brockelmann (1868-1956), *GAL*'da ileri sürdüğü bazı hatalı görüşleri, daha sonra yapılan araştırmalar ışığında *Supplementband*'da düzeltti ve Margoliouth ile Tâhâ Hüseyin'in kuzey Araplarının Câhiliye döneminde yazıyı kullanmalarını bütünüyle inkâr etmelerinin ve buna dayanarak "Câhiliye Araplarına nisbet edilen hiçbir beytin orijinal olmadığı" sonucuna varmalarının hata olduğunu söyledi. Ancak ona göre yazı, sözlü rivâyeti tamamen ortadan kaldırmamıştır. Zira erken dönemde önde gelen şâirlere râvîleri eşlik ediyor; onların şiirlerini taşıyor ve yayıyorlardı. Bu rivâyet genellikle sözlü oluyor; ancak istisnâî durumlarda yazıya başvuruluyordu. Düzenli olarak yazıya aktarma faaliyeti Emevîler döneminden önce başlamamıştı. Bu faâliyet Abbâsî âlimleri döneminde ise zirvesine ulaşmıştır.[51] (Ayrıca bkz. **1898, 1954**)

1944: Giorgio Levi Della Vida (1886-1967)[52] da "geneli itibariyle Câhiliye şiirinin onaylanmaya lâyık olduğu" kanaatine vardı.[53]

1952: Régis Blachère (1900-1973),[54] konuyu yeni baştan ele alıp "eski Arap şiirinin geliştiği ortam"la ilgili tasavvuru yeniden inşâ etmeye ve böylece ileri sürülen problemlere cevap vermeye çalıştı. Bu arada eski rivâyet sistemini incelemeyi de ihmâl etmedi ve "bu gibi ortamların bedevîler nezdinde bugüne kadar hayatiyetini koruduğu" kanaatine vardı. Blachère konuyu çeşitli yönleriyle tartışmakla birlikte izahına pek bir katkı sağlayamadı. İslâm dönemindeki uzun râvî silsilesine büyük

50 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 32 (dipnot: 101).

51 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 32-33.

52 **Giorgio Levi Della Vida** (1886-1967): İtalyan şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 246-249; Mahmut H. Şakiroğlu, "Levi Della Vida, Giorgio," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 151-153.

53 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 33.

54 **Régis Blachère** (1900-1973): Fransız şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 127; Hidayet Nuhoğlu, "Blachère, Régis," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 244-245.

önem verdiği söylenebilir. Kendi dönemine kadarki araştırmacıların metodlarını iki aşırı uç noktada görüyordu; bundan dolayı onlar hakkında bir değerlendirme yapmadı. Erken dönemdeki eski Arap şiirinin yazıya aktarılma faaliyetlerini biliyor; fakat onları istisnâî kabul ediyordu. I. (VII.) yüzyılın sonunda dahi Câhiliye şiirinin büyük bölümünün râvîlerin hâfızalarına emanet olduğu kanaatinde idi.[55]

1952: Yûsuf el-Uşş (1911-1967),[56] *Neş'etü tedvîni'l-edebi'l-Arabî* adlı çalışmasını yayımladı. Konu ile ilgili Avrupa dillerinde yayımlanan araştırmalardan haberdar olan yazar, tamamen yeni fikirler ileri sürdü.[57]

1954: Carl Brockelmann (1868-1956), konuyla ilgili yazdığı son makalesinde, daha açık ifadeler kullandı; Câhiliye şiirinin bütün beyitlerinin intihal olduğunu iddiâ edenlerin bu iddiâlarını abarttıklarını ileri sürdü ve onlara hitap ederek şunları söyledi: "Bu konudaki eleştiri haddini aşmıştır. Eğer Câhiliye şiirinin sahih rivâyeti olmasaydı Câhiliye şâirleri ile İslâm şâirleri arasındaki tezadı anlamak mümkün olmazdı ve Abbâsîler dönemi tenkitçileri çok uzak olmayan bir dönemde uydurulmuş olan şiirleri tespit edip örnek olarak gösteremezlerdi."[58] (Ayrıca bkz. **1898, 1937**)

1956: Nâsıruddîn el-Esed (1922-2015),[59] *Mesâdiru'ş-şi'ri'l-Câhilî ve kîmetühâ't-târîhiyye* adlı doktora çalışmasını neşretti. Anlaşıldığı kadarıyla Yûsuf el-Uşş'un çalışmasından haberdar olmayan yazar, buna rağmen onunla yaklaşık olarak aynı sonuçlara ulaştı. Konuyu pek çok yönden ele alan çalışma, çok büyük ve önemli bir malzeme sunmakta, lehte ve aleyhte olan görüşleri tenkitçi bir metodla ciddî bir şekilde tartışmakta ve okuyucuyu iknâ edici bir sonuca ulaştırmaktadır.[60]

1956: Fuat Sezgin (1924-2018), *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar* adlı çalışmasını neşrederek "İslâmî dönemdeki rivâyet" açısından son dönemdeki olumlu çalışmaları desteklemiş oldu.[61]

Kronoloji'de de görüldüğü üzere, eski Arap şiirinin intikali ve orijinalliği ile ilgili olumsuz iddialar, ayrıntılarında birtakım farklılıklar bulunmakla birlikte,

55 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 33-34.

56 **Yûsuf el-Uşş:** Yûsuf b. Reşîd el-Uşş (1911-1967): Suriye'nin kütüphanecilik ve arşivcilik alanındaki ilk uzmanı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 231; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 4: 161.

57 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 34.

58 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 33.

59 **Nâsıruddîn el-Esed:** Nâsıruddîn Muhammed Ahmed Cemîl el-Esed (1922-2015). Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. http://www.culture.gov.jo/node/25228 [31/10/2019].

60 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 34.

61 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35.

temelde "eski Arap şiirinin II. (VIII.) yüzyılın başlarına veya ortalarına kadar yazıya aktarılmayıp sadece sözlü olarak nakledildiği" ön kabulüne dayanmakta ve şöyle basit bir kıyasla ifade edilmektedir:

Birinci Mukaddime : Eski Arap şiiri sadece sözlü olarak nakledilmiştir.

İkinci Mukaddime : Sadece sözlü olarak nakledilen bilgilere güvenilemez.

Sonuç : Eski Arap şiirine güvenilemez.

Böyle bir iddiânın/sonucun geçerli olabilmesi için tabiî ki öncelikle mukaddimelerinin doğru olması gerekir.

İşte Fuat Sezgin de çalışmasında önce, bu mukaddimelere (özellikle birinci mukaddimeye) yönelik olarak, "eski Arap şiirinin sadece sözlü olarak nakledilmediği, bilakis Câhiliye döneminden itibaren giderek artan bir şekilde yazıdan da istifade edildiği"ni ortaya koyacak şekilde "eski Arap şiirinin intikali" konusunu ele almış;[62] ardından da "eski arap şiirinin oriijinalliği" konusunda ulaştığı sonuçları ifade ederek[63] 3. giriş bölümünü tamamlamıştır.[64]

Eski Arap Şiirinin İntikali

Fuat Sezgin, araştırmacıların sağladıkları verilerden ve ulaştıkları sonuçlardan da yararlanarak, "sözlü rivâyet yanında, ilmî ve sistemli bir şekilde yazının da kullanıldığı" herkes tarafından kabul edilen II. (VIII.) yüzyılın ortalarına kadar eski Arap şiirinin intikalini dönemlere ayırarak şöyle anlatıyor:

Câhiliyye Dönemi (?-610)

"Câhiliye döneminde şiirlerin sırf sözlü olarak nakledilmediği, sonraki dönemlere göre sınırlı da olsa yazıdan da istifade edildiği"ni gösteren birçok delil vardır:

1- Eski Arap şiirinin tedvininde yazının kullanılması, sanılanın aksine yaygındı.[65]

62 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35-45.

63 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45-48.

64 Ali Bulut Câhiliye şiirinin mevsûkiyeti konusundaki olumsuz görüşlere dayanak olarak ileri sürülen delilleri yedi başlık altında toplamıştır: 1- Câhiliye şiirinin sözlü rivâyete dayanması, 2- Eski milletlere Arapça şiir nispet edilmesi, 3- Râvîler ve güvenilirlikleri, 4- Şiirlerde kullanılan dil ve lehçe, 5- Beyitlerin tertibindeki farklılıklar, 6- Bazı şairlerin masal kahramanı olduğu iddiaları, 7- Câhiliye şiirinin putperestlik inancını yansıtmaması. Bkz. Ali Bulut, "İslâm Öncesi Arap Edebiyatının Mevsûkiyeti Meselesi," *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, editör: Mustafa Çağrıcı (İstanbul: KURAMER Yayınları, 2019), 47-56. Fuat Sezgin'in bunlardan sadece 1. ve 3. Maddeler üzerinde durduğu görülmektedir.

65 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35, 40.

2- Şâirlerden pek çoğu yazı sanatını biliyordu. Bazıları şiirlerini bizzat kendisi yazıyor; bazıları yazdıkları şiirler üzerinde bir süre çalışarak onları güzelleştiriyor; bazıları da krallara yazdıkları mektuplarda şiirlerini de gönderiyorlardı.[66] **Hammâd er-Râviye** (ö. 160/776?),[67] bir parçası bize kadar ulaşan bir eserinde "Câhilî şâir **Adî b. Zeyd**'in (ö. 600 civarı)[68] Arapların ve Fârisîlerin kitaplarını okuduğu"na dair bir not düşmüştü.[69]

3- Bedevîler, yazı yazmayı bir şeref ve övünç vesilesi saymamakla birlikte, bazı durumlarda şiirlerini yazdırıyorlardı.[70]

4- Şâirlerin yanlarında -zamanla yetişerek kendileri de şâir olan- bir veya daha fazla râvîleri vardı. Bunlar bazen bir şiir okulu vazifesini görüyordu. Meselâ, Câhiliye'den Emevîlerin sonlarına kadar uzanan, yedi tabakalı bir râvî-şâir silsilesi: a) **Evs b. Hacer** (530-620),[71] b) **Züheyr b. Ebî Sülmâ** (520-609?),[72] c) **Ka'b b. Züheyr** (ö. 24/645?),[73]

66 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35.

67 **Hammâd er-Râviye:** Ebü'l-Kāsım Hammâd b. Ebî Leylâ Sâbûr b. el-Mübârek er-Râviye ed-Deylemî el-Kûfî (75-160/694-776?). Eski Arap şiirinin önemli râvî ve derleyicilerinden. Hayatı hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 271-272; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2: 257-259; Zülfikar Tüccar, "Hammâd er-Râviye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 486-488.

68 **Adî b. Zeyd:** Adî b. Zeyd b. Hammâd el-İbâdî et-Temîmî (550-600?). Câhiliye devri Hristiyan Arap şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 220-221; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 371-372; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 123-126; Muzaffer Özcanoğlu, "Adî b. Zeyd," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 382.

69 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 42.

70 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35.

71 **Evs b. Hacer:** Ebû Şüreyh Evs b. Hacer b. Attâb et-Temîmî (530-620). Câhiliye devri şairlerinden. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 31; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 414; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 112-115; Hüseyin Varol, "Evs b. Hacer," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 542.

72 **Züheyr b. Ebî Sülmâ:** Ebû Sülmâ (Ebû Büceyr) Züheyr b. Ebî Sülmâ (Rebîa) b. Riyâh el-Müzenî (530-609?). Muallaka şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 52; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 737; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 19-23; Süleyman Tülücü, "Züheyr b. Ebû Sülmâ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 540-542.

73 **Ka'b b. Züheyr:** Ebü'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Ka'b b. Züheyr b. Ebî Sülmâ el-Müzenî (ö. 24/645?). *Kasîdetü'l-bürde*'siyle tanınan muhadram şair. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 226; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 669; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 210-222; Ahmet Savran, "Ka'b b. Züheyr," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 7-8.

d) **Hutay'e** (ö. 59/678?),[74] e) **Hüdbe b. Haşrem** (ö. 50/670 civarı),[75] f) **Cemîl** (ö. 82/701),[76] g) **Küseyyir** (ö. 105/723)[77].[78]

Râvîlerin Câhiliye dönemindeki görevleri/faaliyetleri hakkında elimizde çok açık bilgiler bulunmasa da, aynı geleneğin devam ettiği Emevîler dönemindeki bazı örneklerden "onların şâirlerinin şiirlerini yazdıkları"nı da öğreniyoruz.[79]

5- Sıhhati tartışmalı bir habere göre, son Lahmî hükümdarı **Nu'mân b. Münzir** (ö. 602'den sonra),[80] eski Arap şiirinin, kendisine ve hânedânına sunulan medhiyelerin bir dîvâna yazılarak kendisine ait Beyaz Saray'a gömülmesini emretmişti. Daha sonra **Muhtâr es-Sekafî** (ö. 67/687)[81] onu kazdırarak o şiirleri çıkartmıştır.[82]

6- Pek çok kabilenin, kendisine mensup şâirlerin şiirlerinin yer aldığı dîvânları vardı. Bu dîvânlar, II. (VIII.) yüzyıl dilcileri tarafından bir yandan şâirlerin dîvânlarının oluşturulması ve antolojilerin hazırlanması sırasında kaynak

74 **Hutay'e:** Ebû Müleyke Cervel b. Evs b. Mâlik el-Absî (582-59/678?). Hicivleriyle tanınan muhadram şair. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 118; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 484; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 222-226; Zülfikar Tüccar, "Hutay'e," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 424.

75 **Hüdbe b. Haşrem:** Ebû Süleymân (Ebû Umeyr) Hüdbe b. Haşrem b. Kürz (ö. 50/670 civarı). Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 78; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 270-272.

76 **Cemîlü Büseyne:** Ebû Amr Cemîl b. Abdillâh b. Ma'mer el-Uzrî (ö. 82/701). Yazdığı aşk şiirleriyle meşhur olan Arap şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 138; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 506; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 150-52; Ali Şakir Ergin, "Cemîl," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 325.

77 **Küseyyiru Azze:** Ebû Sahr (Ebû Cum'a) Küseyyir b. Abdirrahmân (b. Ebî Cum'a) b. el-Esved el-Huzâî (ö. 105/723). Arap platonik aşk şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 219-220; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 667; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 152-155; Mustafa Çuhadar, "Küseyyir," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 575-576.

78 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35.

79 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 35-36.

80 **Nu'mân b. Münzir:** Ebû Kābûs en-Nu'mân b. el-Münzir b. el-Münzir el-Lahmî (ö. 602'den sonra). III-VII. yüzyıllar arasında Irak'ta Hîre ve çevresinde hüküm süren Hristiyan Arap hânedanı Lahmîler'in son hükümdarı (dönemi: 580-602). Bilgi için bkz. Mehmet Ali Kapar, "Lahmîler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 54-55.

81 **Muhtâr es-Sekafî:** Ebû İshâk Muhtâr b. Ebî Ubeyd b. Mes'ûd es-Sekafî (1-67/622-687). Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla ayaklanan siyasî-dinî lider. Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 192; İsmail Yiğit, "Muhtâr es-Sekafî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 54-55.

82 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 37.

olarak kullanılmış; diğer yandan da başka kaynaklardan ulaşılan bilgilerle tamamlanmıştır.[83]

İslâm Dönemi (h.ö. 13-?/610-?)

Fuat Sezgin, İslâm dönemindeki eski Arap şiirinin yazıya aktarılma çalışmalarını ise, hadîs-i şerîflerin tedvîn merhalelerinden ilhamla, üç merhaleye ayırır:

Birinci merhale: Câhiliye döneminde de bilindiği şekliyle sınırlı yazıya aktarma çalışmalarının ve nüshaların çoğaltılma faaliyetinin sürdürülmesi. (Hadisteki "*Kitâbetü'l-hadîs*" döneminin mukabili). Bu merhalenin Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn dönemi olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci merhale: Yazıya aktarılmış olan ve sözlü olarak rivâyet edilmeye devam edilen şiirlerin derlenmesi (Hadisteki "*Tedvînü'l-hadîs*" döneminin mukabili). Bu merhalenin Emevîler dönemi olduğunu söyleyebiliriz.

Üçüncü merhale: Şâirlerin dîvânların oluşturulması (Hadisteki "*Tasnîfü'l-hadîs*" döneminin mukabili). Bu dönemin de Abbâsîlerin ilk dönemlerinde başlayıp günümüze kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.[84]

Şimdi bu merhalelerden her birinde sözlü rivâyetle yazılı rivâyetin nasıl birlikte ilerlediğini gösteren delilleri görelim:

Birinci Merhale (Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn Dönemi [h.ö. 13-41/610-661])

1- Bu dönemde şiiri yazıya aktarma faaliyetinin son derecede alışılmış bir faaliyet olduğunu ortaya koyan pek çok haber vardır.[85]

2- **Hz. Ömer** (ö. 23/644),[86] "Arapların bu dönemde cihâdla meşgul olarak şiir ve şiir rivâyetini ihmâl ettikleri"nden şikâyet ederek **Sa'd b. Ebî Vakkâs**'a (ö. 55/675)[87] Câhiliye dönemi şâirlerinden hayatta kalanların şiirlerini araştırma görevini vermiştir.[88]

83 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 40, 53-69.

84 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 37-38.

85 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 36.

86 **Hz. Ömer:** Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî (ö. 23/644). Hulefâ-i Râşidîn'in ikincisi (13-23/634-644). Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 45-46; Mustafa Fayda-Muhsin Koçak, "Ömer," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 44-53.

87 **Sa'd b. Ebî Vakkās:** Ebû İshâk Sa'd b. Ebî Vakkās Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî (592- 55/675). Aşere-i mübeşşereden olan sahâbî, kumandan. Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 87; İbrahim Hatiboğlu, "Sa'd b. Ebû Vakkās," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 372-374.

88 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 36.

3- Bazı haberlerden Câhiliye şiirlerini derleyen birtakım mecmûaların İslâm döneminde de korunmaya devam devam ettiğini anlıyoruz. Meselâ çeşitli beyitlerinde zikrettiğine göre **Ferezdak**'ta (ö. 114/732?) **Lebîd**'in (ö. 40/660 veya 41/661) Dîvânı ve eski Arap şiiri mecmûaları bulunuyordu. Yine bir başka habere göre Ensâr'ın Kureyş kâfirleri hakkındaki hicviyeleri **Hz. Ömer** döneminde derlenmişti.[89]

Fuat Sezgin burada, târihî olayların, ensâbın, Câhiliye hikmetlerinin kayda geçirilmesi, sahâbe döneminde hadîs-i şeriflerin yazılması olaylarını da göz önünde bulundurarak şöyle bir ara değerlendirme yapıyor: a) Câhiliye döneminde şiirlerin yazılması bir ölçüde alışılmış bir olaydı. b) Câhiliye döneminde yapılan derlemelerden büyük bir miktar İslâm dönemine ulaşmıştı. c) İslâm'ın ortaya çıkışı şiire ve şiir rivâyetine verilen önemi azaltmadı. d) İslâm'ın ortaya çıkışından hemen sonra yazı daha da çok yayıldı.[90]

İkinci Merhale (Emevîler Dönemi [41-132/661-750])

1- Daha Emevîler'in ilk yıllarında, **Hz. Muâviye** (ö. 60/680)[91] döneminde (41-60/661-680) birtakım tarihî olaylar ve onlarla ilgili şiirler derlendi. Meselâ: a) **Ubeyd/Abîd b. Şeriyye el-Yemenî** (ö. 67/686?),[92] *Kitâb fî ahbâri'l-Yemen ve eş'ârihâ ve ensâbihâ*; b) **Ziyâd b. Ebîh** (ö. 53/673),[93] *Kitâbü'l-Mesâlib*; c) **İbn Müferriğ el-Himyerî** (ö. 69/688),[94] *Sîretü Tübba' ve eş'âruhâ*.[95]

---

89 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 36-37.

90 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 37.

91 **Hz. Muâviye:** Ebû Abdirrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî (ö. 60/680). Sahâbî, Emevî hilâfetinin kurucusu (41-60/661-680). Hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 261-262; İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyân," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 332-334.

92 **Ubeyd/Abîd b. Şeriyye:** Ubeyd/Abîd b. Şeriyye el-Cürhümî (ö. 67/686?). Eski Arap tarihiyle ilgili kıssalarıyla tanınan müellif. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 189; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 348-349; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2: 32-33; Elnure Azizova, "Ubeyd b. Şeriyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 15-16.

93 **Ziyâd b. Ebîh:** Ebü'l-Muğîre Ziyâd b. Ebîh (Ebî Süfyân) (1-53/622-673). Emevîlerin Irak valisi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 53; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2: 35-36; İrfan Aycan, "Ziyâd b. Ebîh," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 480-482.

94 **İbn Müferriğ el-Himyerî:** Ebû Osmân Yezîd b. Ziyâd b. Rebîa el-Himyerî (ö. 69/688). Hiciv şairi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 183; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 17-20; Kenan Demirayak, "İbn Müferriğ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 215-216.

95 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 38.

2- Şâir-râvîler, bir kısmı yazılı kaynakları da kullanarak, Câhiliye şiirlerini rivâyet etmeye devâm ettiler. Meselâ: a) **Ferezdak** (ö. 114/732?): Babası **Gâlib b. Sa'saa**'dan (ö. 41/661'den sonra)[96] genel olarak eski Arap şiirini; Câhiliye dönemine yetişmiş olan dedesi **Sa'saa**'dan da özellikle **İmruülkays**'ın (ö. 540 civarı) şiirlerini ve haberlerini rivâyet etti. b) **Cerîr** (ö. 114/732?): Eski Arap şiirini dedesi **Huzeyfe b. Bedr**'den rivâyet etti. Bu zât bir şâirdi, Arapların haberleri ve nesepleri konusunda uzmandı ve Câhiliye dönemine yetişmişti. Dilciler ve Emevî halîfeleri Câhiliye şiiri ve haberleri hakkında **Cerîr**'e soru sorarlardı. c) **Zürrumme** (ö. 117/735):[97] **Râî**'nin (ö. 97/716?)[98] râvîsi idi ve bu alanda hüccet idi. **Yûnus b. Habîb** (ö. 182/798)[99] ondan rivâyette bulundu. **Hammâd er-Râviye** (ö. 160/776?), onun Câhiliyye ehli ile İslâm ehlinin şiirlerini ayırt edebildiğini kabul etmiştir. d) **Kümeyt** (ö. 126/744):[100] Eski Arap şiiri âlimi idi ve bu konuda **Hammâd**'dan daha üstün idi. e) **Tırımmâh** (ö. 125/743?):[101] Meşhûr bir râvî idi.

96 **Gâlib b. Sa'saa:** Gâlib b. Sa'saa b. Nâciye et-Temîmî ed-Dârî (ö. 41/661'den sonra). Meşhur şair Ferezdak'ın babası. Hayatı hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 114; Hüseyin Algül, "Gālib b. Sa'saa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 332.

97 **Zürrumme:** Ebü'l-Hâris Zürrumme Gaylân b. Ukbe b. Ma'dî b. Amr el-Adevî el-Kinânî el-Kahtânî (77-117/696-735). Emevîler devrinde tabiat tasvirleriyle öne çıkmış şair. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 124; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 605-606; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 128-134; Musa Yıldız, "Zürrumme," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 581-582.

98 **Râî:** Ebû Cendel (Ebû Nûh) Ubeyd b. Husayn b. Muâviye b. Cendel en-Nümeyrî (40-97/660-716?). Emevî dönemi Arap şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 4: 188-189; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 119-121; Süleyman Tülücü, "Râî en-Nümeyrî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 426-427.

99 **Yûnus b. Habîb:** Ebû Abdirrahmân (Ebû Muhammed) Yûnus b. Habîb ed-Dabbî el-Basrî en-Nahvî (ö. 182/798). Basra dil mektebinin tanınmış âlimi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 261; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 4: 191; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 90-92; Ali Bulut, "Yûnus b. Habîb," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 606-607.

100 **Kümeyt:** Ebü'l-Müstehill el-Kümeyt b. Zeyd b. Huneys el-Esedî (60-126/679-744). Emevî dönemi Şiî şairlerinden. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 233; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 671; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 51-56; Rahmi Er, "Kümeyt el-Esedî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 551-552.

101 **Tırımmâh:** Ebû Nefr (Ebû Dubeybe) et-Tırımmâh el-Hakem b. Hakîm b. el-Hakem b. Nefr et-Tâî (50-125/670-743?). Emevîler devri şairi. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 225; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 14; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 58-60; Zülfikar Tüccar, "Tırımmâh," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 116-117.

f) **Rü'be** (65-145/685-762):[102] **Ebû Amr b. el-Alâ** (ö. 154/771)[103] ile II. (VIII.) yüzyılın diğer dilcileri, eski Arap şiirini, recez türü şiirler yazan bu şâir kanalıyla rivâyet ediyorlardı.[104]

3- İçlerinde tarihçilerin ve müfessirlerin de bulunduğu pek çok âlimin, "Arap şiiri uzmanı" sıfatlarıyla, şiir toplama faaliyetlerinde önemli bir rolü oldu. Meselâ: a) **Şa'bî** (ö. 104/722),[105] b) **Katâde** (ö. 117/735?),[106] c) **Zührî** (ö. 124/742),[107] d) **Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî** (ö. 146/763),[108] e) **Avâne b. el-Hakem** (ö. 147/764?)[109].[110]

---

102 **Rü'be:** Ebü'l-Cahhâf (Ebû Abdillâh) Rü'be b. Abdillâh el-Accâc b. Rü'be b. Lebîd et-Temîmî es-Sa'dî (65-145/685-762). Arap recez şiirinin en büyük temsilcisi kabul edilen şair. Hayatı ve şiirleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 34; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 726; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 86-89; Rahmi Er, "Rü'be b. Accâc," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 282-283.

103 **Ebû Amr b. el-Alâ':** Ebû Amr Zebbân b. el-Alâ' b. Ammâr el-Mâzinî el-Basrî (70-154/689-771?). Yedi kıraat imamından biri, Arap dili ve edebiyatı âlimi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 41; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 78-80; Tayyar Altıkulaç, "Ebû Amr b. Alâ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 94-96.

104 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 38-39.

105 **Şa'bî:** Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bî (19-104/640-722?). Hadis âlimi, tâbiî. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 251; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 27; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2: 68-69; M. Yaşar Kandemir, "Şa'bî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 217-218.

106 **Katâde:** Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (60-117/680-735?). Müfessir tâbiî. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 189; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 656; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-1: 75-76; Abdülhamit Birışık, "Katâde b. Diâme," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 22-23.

107 **Zührî:** Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (51-124/671-742). Tâbiî, hadisleri Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz'in emriyle resmen tedvin eden âlim. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 97; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 715; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2: 74-79; Halit Özkan, "Zührî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 544-549.

108 **Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî:** Ebü'n-Nadr Muhammed b. es-Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî (66-146/685-763?). Tefsir ve neseb âlimi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 6: 133; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 308-309; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-1: 80-82; İsmail Cerrahoğlu, "Kelbî, Muhammed b. Sâib," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 205-206.

109 **Avâne b. el-Hakem:** Ebü'l-Hakem Avâne b. el-Hakem b. Avâne el-Kelbî el-Kûfî (60-117/680-735?). Ensâb âlimi ve Emevî devri tarihçisi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 5: 93; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 587; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2, 127; Mustafa Fayda, "Avâne b. Hakem," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 107.

110 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 39.

4- Hem Emevîler hem de Abbâsîler döneminde yaşayan âlim-râvîler, eski Arap şiirinin hem sözlü hem de yazılı intikalinde en büyük yükü taşıdılar. Meselâ: a) **Ebû Amr b. el-Alâ'** (ö. 154/771), b) **Şarkî b. el-Kutâmî** (ö. 155/772?),[111] c) **Hammâd er-Râviye** (ö. 160/776?), d) **Mufaddal ed-Dabbî** (ö. 178/794?),[112] e) **Halef el-Ahmer** (ö. 180/796?),[113] f) **Ebû Amr eş-Şeybânî** (ö. 213/828?)[114].[115]

Bunlardan **Ebû Amr b. el-Alâ'** (ö. 154/771), şâir-râvîlerden pek çok şiir aldı. Öğrencisi **Ebû Ubeyde**'nin (ö. 209/824?)[116] bildirdiğine göre haberlerinin büyük çoğunluğu Câhiliye dönemine yetişen bedevîlerdendi. *Fusahâü'l-A'râb*'dan yazdığı kitaplar evini yerden tavana kadar doldurmuştu. Ancak sonraları zühd hayatına yönelerek bunların hepsini yakmıştı.[117]

111 **Şarkî b. el-Kutâmî:** Ebü'l-Müsennâ el-Velîd b. el-Husayn b. Cemmâl b. Habîb el-Kutâmî el-Kelbî (ö. 155/772?). Arap edebiyatı ve ensâb âlimi, şiir ve ahbâr râvîsi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 120; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 199-200; Zülfikar Tüccar, "Şarkî b. Kutâmî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 360.

112 **Mufaddal ed-Dabbî:** Ebü'l-Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed b. Ya'lâ ed-Dabbî el-Kûfî (ö. 178/794?). Kûfe mektebine mensup Arap dili ve edebiyatı âlimi, şiir râvîsi ve eleştirmen. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 280; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 905; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 200-201; Hüseyin Elmalı, "Mufaddal ed-Dabbî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 364; a.mlf, "el-Mufaddaliyyât," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 366-367.

113 **Halef el-Ahmer:** Ebû Muhriz (Ebû Muhammed) Halef el-Ahmer b. Hayyân b. Muhriz el-Eş'arî el-Basrî (115-180/733-796?). Arap dili âlimi, şiir râvîsi ve şair. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 310; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 673; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 235-236; İsmail Durmuş, "Halef el-Ahmer," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 234-236.

114 **Ebû Amr eş-Şeybânî:** Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî (ö. 213/828?). Kûfe dil mektebi âlimlerinin önde gelen simalarından biri. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 1: 296; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 345; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 210-214; Hulûsi Kılıç, "Ebû Amr eş-Şeybânî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 98-99.

115 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 37.

116 **Ebû Ubeyde:** Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî (110-209/728-824?). Arap dili ve edebiyatı, tefsir, ahbâr ve nesep âlimi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 7: 272; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 901-902; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 111-117; Süleyman Tülücü, "Ma'mer b. Müsennâ," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 551-552.

117 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 40.

Hammâd er-Râviye (ö. 160/776?), Emevî Halifesi **Velîd b. Yezîd**[118] (dönemi: 125-126/743-744) Câhiliye şiiri ve haberleri hakkında inşâdda bulunması için haber gönderdiğinde kitaplarına bakmıştı. Bizzat kendisi de birçok kitabın yazarı idi.[119] **İbn Sellâm el-Cumahî** (ö. 231/846?),[120] **Hâmmâd**'ın "eski Arap şiirini derleyen ilk kişi" olduğunu söylemektedir. Onun bu hususta ki durumu **Zührî**'nin (ö. 124/742) hadisteki durumu gibidir. Dolayısıyla bu ifadeden anlaşılması gereken, onun "gerçekten Arap şiirini ilk defa derleyen olduğu" değil, "eski Arap şiirinin derleyen büyük râvîlerin ilki olmakla şöhret bulduğu"dur.[121]

Mufaddal ed-Dabbî'nin (ö. 178/794?) *el-Mufaddaliyyât*'ında yer alan iki rivâyetten, Emevîler dönemi ile Abbâsîlerin ilk dönemlerinde hazırlanan şiir mecmûalarının hazırlanmasında daha eski mecmûalara dayanıldığı anlaşılmaktadır.[122]

5- Yine hem Emevîler hem de Abbâsîler döneminde yaşamış, kendilerine "**Fusahâü'l-A'râb**"[123] denilen, bedevî çevrede yetişmiş çok sayıdaki râvî de, lugatın yanı sıra, eski Arap şiirinin intikalinde de önemli vazifeler görmüşlerdir. Bunlardan bazılarının eser telif ettiğine de ayrıca işaret edilmelidir.[124]

Üçüncü Merhale (Abbâsîler Dönemi-? [132/750-?])

1- Bu dönemde tam veya eksik olarak rivâyet edilen eski Arap şiiri malzemesi, dîvanlarda ve sahifelerde kayda geçirildi; tenkit süzgeçinden geçirilerek ayıklandı; gerektiğinde bunlarla ilgili olarak bedevîlerden malumat alındı.[125]

---

118 **Velîd b. Yezîd:** Ebü'l-Abbâs el-Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik b. Mervân el-Ümevî el-Kureşî (90-126/709-744). Emevî halifesi (125-126/743-744). Hayatı hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 8: 123; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-3: 5-7; İsmail Hakkı Atçeken, "Velîd II," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 31-33.

119 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 42.

120 **İbn Sellâm el-Cumahî:** Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâm b. Ubeydillâh b. Sâlim el-Cumahî el-Basrî (115-180/733-796?). *Tabakātü fuhûli'ş-şu'arâ'* adlı eseriyle tanınan edip, râvî, Arap dili ve edebiyatı âlimi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 6: 146; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 326-327; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1, 148-149; Zülfikar Tüccar, "İbn Sellâm el-Cumahî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 312-313.

121 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 43.

122 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 42.

123 **Fusahâü'l-A'râb**'ın (bedevîlerin fasîhleri) isimleri ve hayatları hakkında bilgi için bkz. Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 37-77.

124 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 44-45.

125 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45.

2- Bu dönemdeki çalışmalarla ilgili olarak **İbnü'n-Nedîm**'in (ö. 385/995?)[126] *el-Fihrist*'inde yer alan "sanea", "cemea", "ravâ" gibi kavramların, yukarıda anlatılan telif faaliyeti şeklinde anlaşılması gerekir.[127] Bunlar sözlü malzemeyi ilk defa yazıya aktaran müellifler değildiler.[128] Nitekim bu cildin 2. cüz'ünde her bir şâir tanıtılırken, imkânlar ölçüsünde dîvânının derlenme süreci de anlatılacaktır.[129]

3- Dîvânları meydana getiren yazarlar büyük ölçüde Emevîler döneminde (ikinci merhalede) meşhur olan şâir-râvîlerin rivâyetlerine dayandılar.[130]

Emevîler dönemi ile Abbâsîler dönemi edebiyatçılarının -muhaddislerin aksine-, genelde rivâyet senedlerini zikretmedikleri görülmektedir. Sonraki asırların isnâdları da genelde I. ve II. (VII. ve VIII.) asır râvîlerinde kalmaktadır. Bununla birlikte Câhiliye dönemine kadar kesintisiz bir şekilde ulaşan isnâdlar da bulunmaktadır.[131]

4- **Halef el-Ahmer** (ö. 180/796?), Basra'da semâ metodunu kurdu. Muhaddisler arasında alışılmış olan bu metoda göre, şeyh veya ona vekalet eden biri metni öğrencilere okur veya öğrencilerden biri metni şeyhe okurdu. Öğrenci veya dinleyicinin bu metni rivâyet ederken veya ondan alıntı yaparken önce "haddesenâ" veya "ahberenâ" ibâresinden sonra şeyhinin adını zikretmesi gerekirdi.[132]

Bu ifadelerden genellikle sözlü rivâyet anlaşılsa da, zaman zaman siyâka göre rivâyetin dayandığı yazılı metne işaret edildiği de olurdu. Meselâ: **Ebû Amr b. el-Alâ**'nın (ö. 154/771) öğrencisi **Ebü'n-Nadr Cerîr b. Hâzim el-Basrî** (ö. 170/786), oğlu **Vehb b. Cerîr**'e: "**Ümeyye b. Ebi's-Salt**'in (ö. 8/630?)[133] 300 kasîdesini

126 **İbnü'n-Nedîm:** Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm (320-385/932-995?). Arap bibliyografya âlimi, *el-Fihrist* adlı eserin müellifi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 6: 29; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 3: 122-123; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 1-2: 292-296; Nasuhi Ünal Karaarslan, "İbnü'n-Nedîm," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 171-173.

127 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45.

128 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45.

129 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45. **282** câhilî ve muhadram şâirin çeşitli gruplara ayrılarak tanıtımı için bkz. Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 3-357.

130 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 38.

131 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 42. Fuat Sezgin isnâdların I. (VII.) asırda kesilmesinin sebepleri ile ilgili olarak da bazı düşünceler ileri sürmektedir. (bkz. Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 43.)

132 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 43-44.

133 **Ümeyye b. Ebi's-Salt:** Ebü'l-Kāsım (Ebû Osmân) Ümeyye b. Ebi's-Salt Abdillâh b. Ebî Rebîa b. Avf es-Sekafî (ö. 8/630?). Hikmetli sözleriyle tanınan Arap şairi. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 23; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2: 297; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-2: 329-332; Zülfikar Tüccar, "Ümeyye b. Ebü's-Salt," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 303-305.

rivâyet ediyordum" dedi. **Vehb** bu kasîdeleri içeren kitabı sorunca baba, "ödünç alınıp kaybolduğu"nu ifade eden bir cevap verdi.[134]

5- Karineler II. (VIII.) asrın ortalarında dilcilerin bulunduğu çevrelerde, tashif veya yanlış anlama endişesinden dolayı, kitapların bir şeyhten dinlenmeden veya ona okunmadan rivâyet edilmesinin hoş karşılanmadığını göstermektedir.[135]

Nitekim **Ebû Nüvâs** (ö. 198/813?), hocası **Halef el-Ahmer**'i (ö. 180/796?) "inşâdının sırf kitaba dayalı olmaması" ile medhetmiştir.[136] Öte yandan **Ebû Hâtim es-Sicistânî** (ö. 255/869)[137] de, başkaları rivâyetlerini şeyhlere isnâd ederken, o kitaplara dayandığı için tenkit edilmiştir.[138]

Sonuç / Eski Arap Şiirinin Orijinalliği

Fuat Sezgin'in, yukarıda anlatılan "eski Arap şiirinin intikali" ile ilgi bilgilerden yola çıkarak, "eski Arap şiirinin orijinalliği"ne dair vardığı sonuçlar ise şunlardır:

1- Cahiliye döneminde yazının kullanıldığını ve İslâm döneminde de kullanılmaya devam ettiğini gösteren delillere bakıldığında, I. (VII.) yüzyılda Cahiliye şiirinin derlenmesinde sadece sözlü rivâyete dayanıldığı iddiasının sorgulanması gerekir.[139]

Eski Arap şiirinin naklinde, modern araştırmacılardan pek çoğunun farz ettiğinden çok daha eski zamanlardan itibaren ve daha geniş bir çerçevede yazı kullanılmıştır. Şiirin yazılı rivâyetinin onların söylediğinden daha yaygın olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.[140]

Ancak bu, Câhiliye ve Sadru'l-İslâm dönemlerinden bize ulaşan her şiirin orijinal olduğu manasına gelmez. Bizim buradaki amacımız, "eski Arap şiirinin orijinalliği" hakkında üretilmiş şüpheyi gidermek ve "200-250 yıl boyunca sadece sözlü olarak rivâyet edildiği" düşüncesini ortadan kaldırmaktır. Yoksa hadîs alanında olduğu

134 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 44.

135 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 44.

136 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 44.

137 **Ebû Hâtim es-Sicistânî:** Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed b. Osmân b. Kāsım (Yezîd) el-Cüşemî es-Sicistânî (165-255/781-869). Arap dili ve edebiyatı, Kur'ân ilimleri, hadis ve ahbâr âlimi, râvî. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Ziriklî, *el-A'lâm*, 3: 143; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 1: 803; Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 8-1: 159-164; Zülfikar Tüccar, "Sicistânî, Ebû Hâtim," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 139-141.

138 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 44.

139 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 40.

140 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 45-46.

gibi, şiir alanında da elbette birtakım yanlışlar, karıştırmalar, tahrifler, intihaller vb. olmuştur. Ama şiirin erken dönemde yazıya aktarılması, bu tür şeylerin sınırlı kalmasını sağlamıştır. Bu sayede **Lyall** (1845-1920) ve **Braunlich** (1892-1945) gibi şiir uzmanları, sırf iç bünyesini incelemekle "bu şiirin büyük ölçüde orijinal olduğu" kanaatine varmışlardır. Eğer sözlü rivâyet yanında yazılı rivâyet de olmasaydı bu orijinallik sağlanamazdı. Aynı şekilde eğer bu şiirin büyük ölçüde orijinal olduğu kabul edilmeseydi, **Gustave Edmund von Grunebaum** (1909-1972)[141] Câhiliyenin büyük şâirlerini 6 gruba veya ekole ayırarak zaman açısından tasnif etme imkânı bulamazdı.[142]

2- Âlim-râvîlerden **Hammâd er-Râviye** (ö. 160/776?) ile **Halef el-Ahmer** (ö. 180/796?) hakkında yapılan "şiir uydurup Cahiliye şâirlerine nisbet etme" ithamı, **Nöldeke** (1836-1930) ve **Ahlwardt** (1828-1909) tarafından abartılarak "bize ulaşan bütün Câhiliye şiiri malzemesinin uydurma olduğu" hükmüne varılmıştır. Bu konularda ilk araştırmaları yapan bu müsteşriklerin o dönemde el altında olan çok az kaynağa dayanarak bu hükme vardıkları görülmektedir. Kaldı ki ellerindeki kaynaklarda bulunan ifadeleri dikkatli bir şekilde incelemiş olsalardı, yine de böyle bir hükme varmamaları gerekirdi.[143]

Bu iki râvî hakkındaki ithamlar tamamen kabul edilse dahi, böyle bir hükme varılamaz. Zira bunlar eski Arap şiirini nakleden onlarca râvîden sadece ikisidir. Onların dışında kalan güvenilir râvîlerin rivâyet ettikleri eski Arap şiiri malzemesi de çok büyük bir yekûn tutmaktadır. Meselâ, o iki râvînin muâsırı olan **Ebû Amr eş-Şeybânî**'nin (ö. 213/828?) **Mufaddal ed-Dabbî**'den (ö. 178/794?), onun da eski dîvânlardan naklettiği *Devâvînü'l-kabâil*'de seksenden fazla kabilenin divanı yer almaktadır.[144]

3- Câhiliye şiirinin günümüze ulaşmasını sağlayan yazılı kaynaklar ve onların kaynakları incelendiğinde de eski Arap şiirinin genel olarak orijinalliği konusunda herhangi bir şüpheye mahal olmadığı anlaşılacaktır.[145]

Fuat Sezgin, 4. giriş bölümünü "*Câhiliye ve Sadru'l-İslâm dönemi şiirini araştırma kaynakları*"na tahsis etmiş ve bu kaynakları altı ana gruba ayırarak tanıtmıştır:

141 **Gustave Edmund von Grunebaum** (1909-1972): İngiliz şarkiyatçı. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Bedevî, *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*, 182-183; Ali Murat Yel, "Grunebaum, Gustave Edmund von," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 166-167.

142 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 46.

143 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1: 46-47.

144 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 48, 53-69.

145 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 48.

a) Şâir Dîvânları:[146]

b) Kabîle dîvânları[147]

c) Seçme şiirleri içeren kitaplar[148]

d) Edebiyat kitapları[149]

e) Beyit ve kıt'a mecmûaları[150]

f) Tabakāt kitapları.[151]

Eski Arap Şiirinin İntikali ve Orijinalliği ile İlgili Kaynakça

Bu kısımda "eski Arap şiirinin intikali ve orijinalliği" konusunda araştırma yapmak isteyenlere yardımcı olmak amacıyla, küçük de olsa bir "kronolojik okuma listesi" hazırladık. Listeye öncelikle Fuat Sezgin'in kullandığı konuyla ilgili çalışmaları aldık. Onların dışında bu makaleyi hazırlama esnasında konuyla ilgili diğer çalışmalar vasıtasıyla ulaşabildiğimiz literatürü de listeye ekledik.

Aloys Sprenger (1813-1893), "Ueber das Traditionswesen bei den Arabern", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, **1856**, c. 10, no: 1/2, s. 1-17; **Arapça tercümesi:** "er-Rivâyetü ve'r-ruvât inde'l-Arab", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 249-271.

Theodor Nöldeke (1836-1930), "Zur Geschicte und Kritik der altarabischen Poesie", *Beiträge zur Kenntniss der Poesie der alten Araber*, Hannover **1864**, (2. Baskı: Hildesheim 1967), s. I-XXIV; **Arapça tercümesi:** "Min târîhi ve nakdi'ş-şi'ri'l-Arabiyyi'l-kadîm", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 17-40.

Wilhelm Ahlwardt (1828-1909), *Bemerkungen über der Aechtheit der alten Arabischen Gedichte mit besonderer Beziehung auf die Dichter nebst Beiträgen zum richtigen Verständnisse Ennābiga's und 'Alqama's*, Greifswald **1872**, s. 1-34; **Arapça tercümesi:** "Mülâhazât an sıhhati'l-kasāidi'l-Arabiyyeti'l-kadîme", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 41-86.

146 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 52; II-2, 3-357.

147 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 53-69.

148 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 70-130.

149 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 131-143.

150 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 144-147.

151 Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, 2-1, 148-163.

Sir William Muir (1819-1905), "Ancient Arabic Poetry; its Genuineness and Authenticity", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (JRAS),* Jan. **1879**, c. 11, no: 1, s. 72-92.

René Basset (1855-1924), *La poésie arabe anté-islamique*, Paris **1880**.

Charles James Lyall (1845-1920), *Translations of Ancient Arabic Poetry*, London **1885**.

Julius Wellhausen (1844-1918), *Reste Arabischen Heidentums*, **1887**, s. 201, 207 (dipnot: 2), 232-233.

Ignaz Goldziher (1850-1921), "Die Ginnen der Dichter", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, **1891**, c. 45, no: 4, s. 685-690; **Arapça tercümesi:** "Cinnü'ş-şu'arâ", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 238-246.

Ignaz Goldziher (1850-1921), "Der Dîwân des Garwal b. Aus Al-Hutej'a", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, **1892**, c. 46, no: 1, s. 1-53; **Arapça tercümesi:** "Mukaddime li-Dîvâni Cervel b. Evs el-Hutay'e", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 143-237.

Georg Jacop (1862-1937), *Das Leben der vorislâmischen Beduinen*, Berlin **1895**, s. 3 (dipnot: 1). (Wellhausen'i tenkit ederek eserinin 1897 baskısında olumlu görüşlerini kaldırmasına sebep olmuş).

Julius Wellhausen (1844-1918), *Reste Arabischen Heidentums Gesammelt und Erläutert*, Berlin **1897** (2. Baskı. Jacop'un tenkitleri üzerine 1887 baskısındaki olumlu görüşlerini kaldırmış).

Ignaz Goldziher (1850-1921), "Some Notes on the Dîwâns of the Arabic Tribes", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (JRAS),* Apr. **1897**, s. 325-334; **Arapça tercümesi:** "Ta'lîkāt alâ devâvîni'l-kabâili'l-Arabiyye", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 272-282.

Carl Brockelmann (1868-1956), *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Weimar **1898** (1. Band), s. 16-17, Leiden 1937 (Erster Supplementband), s. 31-34; **Arapça tercümesi:** "el-Faslü'l-Hâmis: Rivâyetü'ş-şi'ri'l-Câhilî", *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, (çev. Abdülhalîm en-Neccâr), 5. Baskı, Kahire: Dâru'l-Maârif, ty., I, 63-66.

David Samuel Margoliouth (1858-1940), *Mohammed and the Rise of Islam*, London **1905**.

Ignaz Goldziher (1850-1921), *A Short History of Classical Arab Literature*, Hildesheim 1966 (Macarca aslı: **1908**); **Türkçe tercümesi:** *Klasik Arap Literatürü*, (çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er), 1. Baskı, Ankara: İmaj Yayınları, 1993.

Mustafa Sâdık er-Râfiî (1881-1937), *Târîhu âdâbi'l-Arab*, Mısır: Matbaatü'l-Ahbâr, 1329/**1911**, I, 273-437 ("el-Bâbü's-Sânî: er-Rivâyetü ve'r-Ruvât").

Charles James Lyall (1845-1920), "Some Aspects of Ancient Arabic Poetry, as Illustrated by a Little-Known Anthology", *Proceedings of the British Academy*, **1917-18**, cilt: 8, s. 365-380.

Fritz Krenkow (1872-1952), "The Use of Writing for the Preservation of Ancient Arabic Poetry", *A Volume of Oriental Studies: Presented to Edward G. Browne on His 60th Birthday (7 February 1922)*, Cambridge **1922**, s. 261-268; **Arapça tercümesi:** "İsti'mâlü'l-kitâbe li-hıfzı'ş-şi'ri'l-Arabiyyi'l-kadîm", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 292-304.

David Samuel Margoliouth (1858-1940) "The Origins of Arabic Poetry", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (JRAS),* Jul. **1925**, s. 417-449; **Arapça tercümeleri:** "Neş'etü'ş-şi'ri'l-Arabî", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 87-129; *Usûlü'ş-şi'ri'l-Arabî*, (Terceme, ta'lîk ve dirâse: İbrâhîm Ivaz), Mısır: Dâru'l-Firdevs, 1427/2006, s. 9-113.

Erich Braunlich (1892-1945), "Zur Frage der Echtheit der altarabischen Poesie", *Orientalistische Literaturzeitung (OLZ)*, **1926**, cilt: 29, s. 825-833; **Arapça tercümesi:** "Fî mes'eleti sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 130-142.

Tâhâ Hüseyin (1889-1973), *Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1344/**1926**, vâv+183 s.; **Türkçe tercümesi:** *Câhiliye Şiiri Üzerine*, (Çeviren ve notlandıran: Şaban Karataş), 1. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.

Muhammed Ferîd Vecdî (1878-1954), *Nakdü kitâbi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Mısır: Matbaatü Dâireti Maârifi'l-Karni'l-Işrîn, **1926**.

Muhammed Lutfî Cumua, *eş-Şihâbu'r-râsıd*, 1. Baskı, Mısır: Matbaatü'l-

Muktataf ve't-Tekaddüm, 1344/**1926**.

Mustafa Sâdık er-Râfiî (1881-1937), *Tahte râyeti'l-Kur'ân el-ma'reke beyne'l-kadîm ve'l-cedîd*, (nşr. Dervîş el-Cüveydî) Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1423/2002 (1. Baskı: **1926**).

Muhammed Hıdır Hüseyin (1876-1958), *Nakzu kitâbi Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, Kahire 1345/**1926**.

Muhammed Hüseyin, *eş-Şi'ru'l-Câhilî ve'r-reddü aleyh*, Kahire **1926**.

Zâkir Kādirî Ugan (1878-1954), "Dinî ve Gayr-i Dinî Rivâyetler", *Dârülfünûn İlâhiyât Fakültesi Mecmûası*, Teşrîn-i Sânî **1926**, sene: 1, sayı: 4, s. 132-210; **Birinci bölümün sadeleştirmesi:** "Gayr-i Dinî Rivâyetler", (sad. Musa Alak), *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbu 2002, sayı: 4, yıl: 2001, s. 259-289.

Muhammed el-Hudarî Bek, *Muhâdarât fî beyâni'l-ahtâi'l-ilmiyyeti't-târîhiyye elletî iştemele aleyhâ kitabü Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, Kahire **1927**.

Karâru'n-niyâbe fî kitâbi'ş-Şi'ri'l-Câhilî, Kahire: Matbaatü'ş-Şebâb, **1927**.

Fuâd Efrem el-Bustânî, *eş-Şi'ru'l-Câhilî ve neş'etühû fünûnühû sıfâtühû bahsün edebiyyün intikādiyyün*, Beyrut **1927**, s. 13-16.

Tâhâ Hüseyin (1889-1973), *Fi'l-Edebi'l-Câhilî*, Kahire: Dâru'l-Maârif, **1927** (Yazarı tarafından *Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî*'nin 2. Baskısı olarak takdim edilen ve 7 kitaptan (bölüm) oluşan bu çalışmanın 2, 3 ve 4. kitaplarının esası önceki çalışmadır).

Muhammed Ahmed el-Ğamrâvî, *en-Nakdü't-tahlîlî li-kitâbi Fi'l-Edebi'l-Câhilî*, Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye ve Mektebetühâ, 1347/**1929**.

Emîr Şekîb Arslan (1869-1946), "eş-Şi'ru'l-Câhilî e-menhûlün em sahîhu'n-nisbe?", Muhammed Ahmed el-Ğamrâvî, *en-Nakdü't-tahlîlî li-kitâbi Fi'l-Edebi'l-Câhilî*, Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye ve Mektebetühâ, 1347/**1929**'un mukaddimesi, s. elif-nûnvâv; **Müstakil baskısı:** e*ş-Şi'ru'l-Câhilî e-menhûlün em sahîhu'n-nisbe*, (tahkik: Muhammed el-Abde), Dımaşk: Dâru's-Sekāfe li'l-Cemî', 1400/1980.

Erich Braunlich (1892-1945), "Versuch einer literargeschichtlichen Betrachtungsweise altarabischer Poesien", *Der Islam*, **1937**, c. 24, sayı: 3, s. 201-269.

Carl Brockelmann (1868-1956), *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Weimar 1898 (1. Band), s. 16-17, Leiden **1937** (Erster Supplementband), s. 31-34; **Arapça tercümesi:** "el-Faslü'l-Hâmis: Rivâyetü'ş-şi'ri'l-Câhilî", *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*,

(çev. Abdülhalîm en-Neccâr), 5. Baskı, Kahire: Dâru'l-Maârif, ty., I, 63-66.

Gustave Edmund von Grunebaum (1909-1972), "Zur Chronologie der frübarabischen Dichtung", *Orientalia*, Nova Series, c. 8 (**1939**), s. 328-345.

Giorgio Levi Della Vida (1886-1967), "Pre-Islamic Arabia", *The Arab Heritage*, (editör: Nabih Amin Faris), New York 1963 (İlk baskı: **1944**), s. 25-57.

Régis Blachère (1900-1973), *Histoire de la Littérature Arabe, des origines à la fin du XVe siècle de J. C.*, Paris **1952**; **Arapça tercümesi:** *Târîhu'l-edebi'l-Arabî el-Asru'l-Câhilî*, (çev. İbrâhîm el-Keylânî), Dımaşk: Matbaatü'l-Câmiati's-Sûriyye, 1375/1956.

Yûsuf el-Uşş (1911-1967), "Neş'etü tedvîni'l-edebi'l-Arabî", *Kitâbü'l-Muhâdarâti'l-âmme li'l-Câmiati's-Sûriyye li-âmi 1951-1952*, Dımaşk **1952**.

Carl Brockelmann (1868-1956), "Geschichte der Arabischen Litteratur", *Handbuch der Orientalistik*, 3 Bd. Semitistik, Leiden **1954**.

Nâsıruddîn el-Esed (1922-2015), *Mesâdiru'ş-şi'ri'l-Câhilî ve kîmetühâ't-târîhiyye*, 8. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1996, (1. Baskı: **1956**), 16+717 s.

M. Fuad Sezgin (1924-2018), *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınlarından XIII, İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, **1956**.

Régis Blachère (1900-1973), "Influences héréditaires et problèmes posés par la recension de la poésie archaïque", *Arabic and Islamic Studies in honor of Hamilton A. R. Gibb*, (editör: George Makdisi), Leiden: Department of Near Eastern Languages and Literatures of Harvard University, **1965**, s. 141-146; **Arapça tercümesi:** "et-Te'sîrâtü'l-virâsiyye ve'l-meşâkilü'lletî teda'uhâ rivâyetü'ş-şi'ri'l-'atîk", (çev. Abdurrahman Bedevî), *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 283-291.

Nihad M. Çetin (1924-1991), *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, **1973**, s. 20-57.

W. Heinrichs, "Die altarabische Qaside als Dichtkunst", *Der Islam*, **1974**, cilt: 51, sayı: 1, s. 118-130.

Fuat Sezgin, *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*, (Arapçaya çeviren: Mahmûd Fehmî Hicâzî), Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991 (Eserin Almanca aslının bu cildi **1975** yılında Leiden'de basılmıştır), II-1, 27-48 ("Sâlisen:

Şi‘ru’l-Câhiliyye ve Sadri’l-İslâm rivâyetühû ve asâletühû”), 49-163 (“Râbian: Mesâdiru’l-bahs fî şi‘ri’l-Câhiliyye ve sadri’l-İslâm”).

Abdurrahman Bedevî (1917-2002), *Dirâsâtü’l-müsteşrikîn havle sıhhati’ş-şi‘ri’l-Câhilî*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, **1979**, s. 5-14.

Muhammed Osman Ali, *Fî edebi mâ kable’l-İslâm dirâse vasfiyye tahlîliyye*, 2. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Evzâî, **1983**.

Mahmûd Mehdî el-İstanbûlî, *Tâhâ Huseyn fî mîzâni’l-ulemâ ve’l-üdebâ*, 1. Baskı, Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1403/**1983**.

Fuat Sezgin, “eş-Şi‘ru’l-Arabiyyü’l-kadîm beyne’l-asâleti ve’l-intihâl”, *Muhâdarât fî târîhi’l-ulûmi’l-Arabiyye ve’l-İslâmiyye*, Frankfurt: Ma‘hedü Târîhi’l-Ulûmi’l-Arabiyye ve’l-İslâmiyye, 1404/**1984**, s. 159-166; **Türkçe tercümesi:** “Orijinallik ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri”, (çev. Hasan Taşdelen), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1993, cilt: 5, sayı: 5, s. 311-316. (Fuat Sezgin, *Târîhu’t-türâsi’l-Arabî*, II-1, 27-48 [“Sâlisen: Şi‘ru’l-Câhiliyye ve sadri’l-İslâm rivâyetühû ve asâletühû”]’de yer alan 3. giriş bölümünün özeti).

Enver el-Cündî, *Muhâkemetü fikri Tâhâ Huseyn mürâcea kâmile li-müellefâti ve kitâbâti Tâhâ Huseyn hılâle hamsîne âmen fî muvâceheti rudûdi eksera min erbaîne âlimen*, Kahire: Dâru’l-İ‘tis’am, 1404/**1984**.

İbrâhîm Ivaz, *Ma‘reketü’ş-Şi‘ri’l-Câhilî beyne’r-Râfiî ve Tâhâ Huseyn bahs mevzûî mufassal*, Mısır: Matbaatü’l-Fecri’l-Cedîd, **1987**.

Fazl b. Ammâr el-Ammârî, “Kitâbetü’ş-şi‘ri’l-Câhilî”, *Mecelletü Câmiati’l-Melik Suûd*, 1412/**1992**, mücelled: 4, el-Adâb: 1, s. 25-76.

Ahmed Osmân, *Fi’ş-Şi‘ri’l-Câhilî ve’l-lugatü’l-Arabiyye*, Mısır: Mektebetü’ş-Şurûk, **1996**.

Kenan Demirayak-Ahmet Savran, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, **1996**, s. 61-76.

Mahmûd Muhammed Şâkir (1909-1997), *Kazıyyetü’ş-şi‘ri’l-Câhilî fî kitâbi İbn Sellâm*, Cidde: Dâru’l-Medenî, 1418/**1997**.

Yahyâ Vüheyb el-Cübûrî, *el-Müsteşrikûn ve’ş-şi‘ru’l-Câhilî beyne’ş-şekki ve’t-tevsîk*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, **1997**.

Kenan Demirayak, *Abbâsî Edebiyatı Tarihi*, Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, **1998**, s. 18-27.

Mustafa Abdülvâhid İbrâhîm, *Eşheru'r-rudûd alâ kitâbi "Fi'ş-Şi'ri'l-Câhilî" li-Tâhâ Huseyn*, Yüksek Lisans Tezi, Mekke: Câmiatü Ümmi'l-Kurâ Külliyyetü'l-Lugati'l-Arabiyye, 1426/**2005**.

Afîf Abdurrahmân, *eş-Şi'ru'l-Câhilî hasâdü karn*, 1. Baskı, Ammân 1428/**2007**.

Mehmet Yalar, "Cahiliye Şiirinin Tarihsel Gerçekliği Problemi", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa **2008**, cilt: 17, sayı: 2, s. 95-120.

Amrû Zâyir, *el-Hareketü'n-nakdiyye havle kitâbi Tâhâ Huseyn "Fi'l-Edebi'l-Arabî"*, Yüksek Lisans Tezi, Cezayir: el-Cezâir b. Yûsuf b. Hadde Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-Lugât, 2008.

Ekrem Abdullâh Muhammed el-Avsecî, *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn li'ş-şi'ri'l-Câhilî*, Doktora Tezi, Bağdâd: el-Câmiatü'l-İslâmiyye Külliyyetü'l-Âdâb, 1430/**2009**.

Harun Öğmüş, *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri (II./VIII. Asır Çerçevesinde)*, İstanbul: İSAM Yayınları, **2010**, s. 49-68.

Yûsuf Târık es-Sâmerrâî, "Tâhâ Huseyn ve kazıyyetü'n-nahl tenâkuz ve merviyyât", *Mecelletü Külliyyeti'l-İmâmi'l-A'zam rahimehullâh el-Câmia*, Bağdâd 1435/**2014**, sayı: 18, s. 477-512.

Ali Tülü, *Mahmud Muhammed Şakir ve Câhiliye Şiiri Hakkındaki Düşünceleri*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **2016**.

Hamîd Kabayilî, "Kazıyyetü'l-intihâl fi'n-nakdi'l-Arabiyyi'l-kadîm beyne't-te'sîl ve't-tecdîd", Mecelletü İşkâlât, **2018**, cilt: 7, sayı: 2, s. 167-183.

Kemâl Tâhîr, el-Müessirâtü'l-istişrâkıyye fî meşrûi Tâhâ Huseyn en-nakdî Kitâbü Fi'l-Edebi'l-Câhilî ünmûzecen", *Mecelletü Ruâ Fikriyye*, **2018**, sayı: 7, s. 84-105.

Abdülkerîm Ma'merî, "Rudûdü'n-nukkād alâ kitâbi Fi'l-Edebi'l-Câhilî li-Tâhâ Huseyn", *Havliyyâtü'l-Âdâb ve'l-Lugât*, Cezayir Mayıs **2018**, cilt: 5, sayı: 11, s. 248-263.

Şahin Şimşek, "Fuat Sezgin'in Cahiliye Dönemi Arap Şiirinin Tarihsel Gerçekliği Üzerine Görüşleri", *Fuat Sezgin ve Temel İslam Bilimleri Güncel Tartışmalar-Teorik Teklifler*, (editörler: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Mustafa Öztürk, Sıracettin Aslan), 1. Baskı, İstanbul: Divan Kitap, **2019**, s. 303-320.

Hamit Salihoğlu, "Fuat Sezgin'in Cahiliyye ile Sadru'l-İslâm Dönemine Ait Şiirlerin Rivayeti ve Özgünlüğüyle İlgili Görüşü", *Fuat Sezgin ve Temel İslam Bilimleri Güncel Tartışmalar-Teorik Teklifler*, (editörler: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Mustafa Öztürk, Sıracettin Aslan), 1. Baskı, İstanbul: Divan Kitap, **2019**, s. 323-337.

Ali Bulut, "İslâm Öncesi Arap Edebiyatının Mevsûkiyeti Meselesi", *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, (editör: Mustafa Çağrıcı), 1. Basım, İstanbul: KURAMER Yayınları, **2019**, s. 15-60.

İsmail Durmuş, "Eski Arap Şiiri", *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, (editör:Mustafa Çağrıcı), 1. Basım, İstanbul: KURAMER Yayınları, **2019**, s. 191-266.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça/References

Algül, Hüseyin. "Gālib b. Sa'saa." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 332. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Amr b. Alâ." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 94-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Atçeken, İsmail Hakkı. "Velîd II." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 31-33. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Aycan, İrfan. "Muâviye b. Ebû Süfyân." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Aycan, İrfan. "Ziyâd b. Ebîh." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 480-482. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Azizova, Elnure. "Ubeyd b. Şeriyye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 15-16. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Bağdâdî, Abdülkādir. *Hızânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab*. Thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 4. Baskı. 13 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1418/1997.

Baliç, İsmail. "Geschichte des Arabischen Schrifttums." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 37-38. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Bedevî, Abdurrahman. *Dirâsâtü'l-müsteşrikîn havle sıhhati'ş-şi'ri'l-Câhilî*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.

Bedevî, Abdurrahman. *Mevsûatü'l-müsteşrikîn*. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1993.

Birışık, Abdülhamit. "Katâde b. Diâme." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 22-23. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur*. Weimar 1898 (1. Band): 16-17; Leiden 1937 (Erster Supplementband): 31-34; **Arapça tercümesi:** "el-Faslü'l-Hâmis: Rivâyetü'ş-şi'ri'l-câhilî." *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. Çev. Abdülhalîm en-Neccâr. 1: 63-66. 5. Baskı. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, ty.

Bulut, Ali. "İslâm Öncesi Arap Edebiyatının Mevsûkiyeti Meselesi." *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*. Editör: Mustafa Çağrıcı. 15-60. 1. Basım. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2019.

Bulut, Ali. "Yûnus b. Habîb." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 606-607. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Cerrahoğlu, İsmail. "Kelbî, Muhammed b. Sâib." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Çetin, Nihad M.. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.

Çuhadar, Mustafa. "Küseyyir." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 575-576. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Demirayak, Kenan. "İbn Müferrig." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 215-216. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Durmuş, İsmail. "Halef el-Ahmer." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 234-236. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Elmalı, Hüseyin. "Hassân b. Sâbit." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Elmalı, Hüseyin. "Mufaddal ed-Dabbî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 364. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Elmalı, Hüseyin. "el-Mufaddaliyyât." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 366-367. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Er, Rahmi. "Kümeyt el-Esedî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 551-552. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Er, Rahmi. "Rü'be b. Accâc." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 282-283. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Ergin, Ali Şakir. "Cemîl." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 325. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Ergin, Ali Şakir. "Ferezdak." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 373-375. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Fayda, Mustafa – Koçak, Muhsin. "Ömer." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 44-53. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Fayda, Mustafa. "Avâne b. Hakem." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 107. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Fazlıoğu, Şükran. "Tâhâ Hüseyin." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 377-379. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Görgün, Hilal. "Nöldeke, Theodor." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 217-218. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Görgün, Hilal. "Wellhausen, Julius." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 155-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Hatiboğlu, İbrahim. "Sa'd b. Ebû Vakkâs." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 372-374. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Hatiboğlu, Mehmet S. – Görgün, Tahsin. "Goldziher, Ignaz." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 102-111. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kandemir, M. Yaşar. "Şa'bî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 217-218. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Kapar, Mehmet Ali. "Lahmîler." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 54-55. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Karaarslan, Nasuhi Ünal. "Ebû Nüvâs." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 205-207. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Karaarslan, Nasuhi Ünal. "İbnü'n-Nedîm." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 171-173. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Karaaslan, Nasuhi Ünal."Şair." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 298-301. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimu musannifî'l-kütübi'l-'Arabiyye*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ty.

Kılıç, Hulûsi. "Ebû Amr eş-Şeybânî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 98-99. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kılıç, Hulûsi. "Ebü'l-Ferec el-İsfahânî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 316-318. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kreiser, Klaus. "Jacob, Georg." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 567-568. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Muhtar, Cemal. "Beşşâr b. Bürd." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 8-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Nuhoğlu, Hidayet Yavuz. "Ahlwardt, Wilhelm." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Nuhoğlu, Hidayet Yavuz. "Blachère, Régis." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 244-245. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Nuhoğlu, Hidayet Yavuz. "Krenkow, Fritz." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 289-290. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Özcanoğlu, Muzaffer. "Adî b. Zeyd." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 382. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Özkan, Halit. "Zührî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 544-549. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Savran, Ahmet. "İmruülkays b. Hucr." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 237-238. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Savran, Ahmet. "Ka'b b. Züheyr." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 7-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Sezgin, Fuat. *Târîhu't-türâsi'l-Arabî*. Arapçaya çeviren: Mahmûd Fehmî Hicâzî vd. Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1411/1991.

Sezgin, Fuat. "eş-Şi'ru'l-Arabiyyü'l-kadîm beyne'l-asâleti ve'l-intihâl." *Muhâdarât fî târîhi'l-ulûmi'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye*, Frankfurt: Ma'hedü Târîhi'l-Ulûmi'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1404/1984: 159-166; **Türkçe tercümesi:** "Orijinallik ve İntihâl Arasında Eski Arap Şiiri", (çev. Hasan Taşdelen), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, no. 5 (1993): 311-316.

Şakiroğlu, Mahmut H.. "Levi Della Vida, Giorgio." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 151-153. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Tüccar, Zülfikar. "Cerîr b. Atıyye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 412-413. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Tüccar, Zülfikar. "Hammâd er-Râviye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 486-488. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Tüccar, Zülfikar. "Hutay'e." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 424. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Tüccar, Zülfikar. "İbn Sellâm el-Cumahî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 312-313. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Tüccar, Zülfikar. "Lyall, Carl." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 264. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Tüccar, Zülfikar. "Sicistânî, Ebû Hâtim." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 139-141. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Tüccar, Zülfikar. "Şarkî b. Kutâmî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 360. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Tüccar, Zülfikar. "Tırımmâh." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 116-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Tüccar, Zülfikar. "Ümeyye b. Ebü's-Salt." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 303-305. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Tülücü, Süleyman. "A'şâ, Meymûn b. Kays." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 3: 544-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Tülücü, Süleyman. "Lebîd b. Rebîa." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 121-122. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Tülücü, Süleyman. "Ma'mer b. Müsennâ." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 27: 551-552. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Tülücü, Süleyman. "Râî en-Nümeyrî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 426-427. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Tülücü, Süleyman. "Züheyr b. Ebû Sülmâ." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Uzun, Tacettin. "Temîm b. Übey." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 422-423. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Varol, Hüseyin. "Evs b. Hacer." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 542. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Woodhead, Christine. "Muir, Sir William." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 94. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yalar, Mehmet. "Cahiliye Şiirinin Tarihsel Gerçekliği Problemi." *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 17, no. 2 (2008): 95-120.

Yaşaroğlu, Kâmil. "Margoliouth, David Samuel." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 53-54. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Yel, Ali Murat. "Grunebaum, Gustave Edmund von." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 166-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Yıldız, Musa. "Tabakātü'ş-Şuarâ." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 304-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yıldız, Musa. "Zürrumme." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 581-582. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yiğit, İsmail. "Muhtâr es-Sekafî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 54-55. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yüce, Nuri. "Brockelmann, Carl." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 335-336. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Ziriklî, Hayruddîn. *el-A'lâm kāmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ' mine'l-Arab ve'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*. 15. Baskı. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.